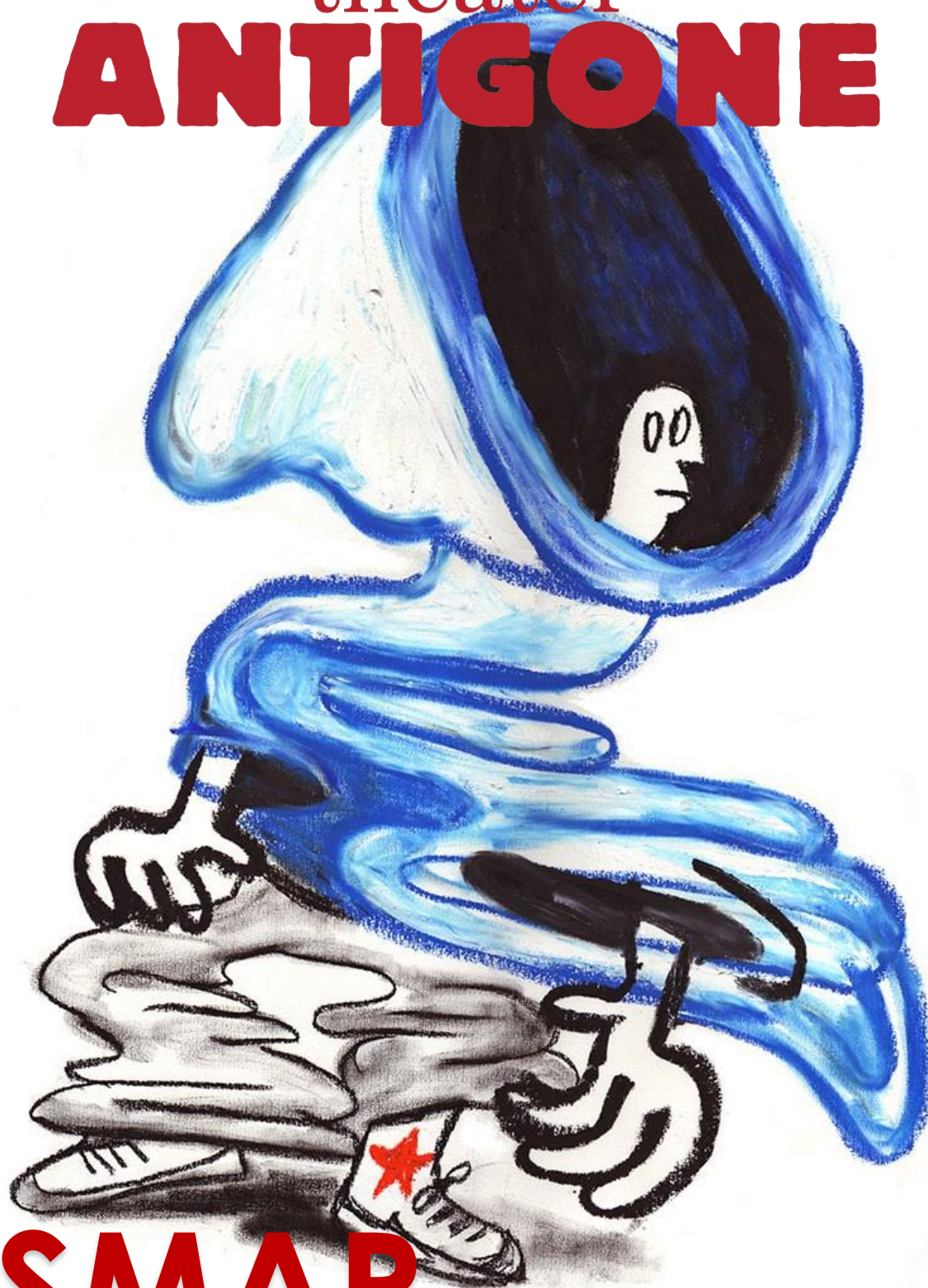

theater
ANTIGONE

LESMAAP

WOESTZOEKER

Inhoudstafel

VOORWOORD	3
OVER DE VOORSTELLING	5
Verhaal en personages	6
GESPREK MET DE CAST	7
REGISSEUR	9
OVER THEATER ANTIGONE EN THEATER ARTEMIS	12
OVER HET ONDERWERP	14
VOORBEREIDING IN DE KLAS	15
1. Filmpje	15
2. Leesopdracht klasse artikel	16
3. Vind een coole <i>handshake</i> uit!	18
4. Een oneerlijke race	19
5. Fragment 'Arm Vlaanderen'	23
NA DE VOORSTELLING	24
1. Bespreking voorstelling	24
2. Mijn ouders zijn aan het krimpen	25
3. Maak pamfletten en kom op straat!	26
BIJLAGEN	29

Voorwoord

Beste leerkracht,

Deze lesmap dient als middel om de kans op het slagen van een voorstelling te verhogen. Wij zijn ervan overtuigd dat een goede voorbereiding op – en nabeschouwing van – een theaterbezoek van groot belang is. *Woestzoeker* tracht op een speelse en toegankelijke manier complexe thema's aan te kaarten: **kansarmoede** en de daarbij gepaard gaande **sociale ongelijkheid**. Deze voorstelling is gemaakt op kindermaat, zowel jong als oud moeten attent gemaakt worden op de armoedeproblematiek. Want armoede is helaas de wereld nog lang niet uit. De problematiek heeft verschillende oorzaken en is een samenhang van vele elementen, die vaak tegelijk aanwezig zijn: moeilijkheden in het onderwijs, slechte tewerkstellingskansen, een te klein inkomen, ongezonde huisvesting, of een moeilijke thuissituatie. Armoede is een complex gegeven en een grotendeels verborgen en onbekende kwestie.

In *Woestzoeker* wordt de problematiek bekeken vanuit de ogen van twee kansarme kinderen. Aangezien kinderlijke naïviteit de harde realiteit soms anders voorstelt dan dat ze werkelijk is, zal het hoofdthema 'armoede' voor kinderen in het publiek in eerste instantie niet altijd zichtbaar zijn. De personages blijven dan ook speels, humoristisch en jeugdig.

"Elk kind heeft recht op onderwijs, maar ondanks de vele inspanningen blijft de kloof tussen de school en kansarme gezinnen groot."

Je zal maar het geluk hebben om in België geboren te worden. Een land waar er voedsel genoeg is, waar je ziekenhuizen hebt in elke stad, waar er scholen zijn in elk dorp. Geen kinderen met opgezwollen buikjes in onze straten, geen hutjes van golfplaten in onze steden. En toch ... **bijna één kind op de vijf in België groeit op in armoede**. Soms zichtbaar, veel vaker verborgen achter muren en deuren, ook in onze eigen straat.

Deze lesmap biedt een meerwaarde in de analyse van het stuk en het beter begrijpen van het zware onderwerp. Het is op geen manier de bedoeling dat we de kinderen die naar de voorstelling komen kijken het plezier of de humor die ze zien in de voorstelling afpakken. Want die is er! Onze taak als theaterhuis, dat geen zware sociale kwesties uit de weg probeert te gaan, zou daartegen wel nog sterker geslaagd zijn als de kinderen bij aanvang, of tijdens de nabeschouwing bewust zijn geworden van het feit dat armoede nog lang de wereld niet uit is.

Praktische informatie

Deze lesmap vangt aan met wat achtergrondinformatie over de voorstelling, de cast, de regisseur, de theatergezelschappen en de problematiek armoede. Die info is bedoeld voor de leerkrachten om de voorstelling te kunnen kaderen.

Vervolgens zitten er vanaf pagina 15 enkele opdrachten om de leerlingen goed voor te bereiden op de voorstelling en de thematiek. De opdrachten zijn gericht naar kinderen van verscheidene leeftijden. Je kan er één of meerdere uitkiezen die gepast lijken voor de leerlingen van je klas. Deze lesmap is een werkdocument, sommige opdrachten zijn interpreteerbaar, laat gerust je fantasie de vrije loop!

Vanaf pagina 24 vind je opdrachten om uit te voeren na het zien van de voorstelling. Samen de voorstelling een plaats geven en bespreken is even belangrijk als de voorbereiding erop.

Ten slotte bevinden zich vanaf pagina 29 enkele bijlagen die interessant zijn om te lezen. Je vindt er een spel van Klasse om te ontdekken wat de "12 brillen" of kaders zijn waarmee men naar armoede kan kijken. En enkele artikels uit HUMO die uitgebracht zijn onder de reeks "Dossier Armoede".

We kijken uit naar jullie komst!

Heb je nog vragen over de lesmap of de voorstelling? Aarzel niet om contact op te nemen met:

Liesbeth Verplancke
Educatief medewerker
Theater Antigone

liesbeth@antigone.be

056/24 08 89

Over de voorstelling

Woestzoeker is een bitterzoete voorstelling over sociale ongelijkheid van de makers van *Bekdichtzitstil*

“Op een dag kwam ik thuis en waren mijn ouders weg. Het is te zeggen, zij waren gekrompen en alles rondom hen was gigantisch geworden. En dus werd ons huis te groot voor ons. We moesten wel vertrekken. En toen was het hek van de dam.”

Woestzoeker is een bitterzoete, maar vrolijke, van de pot gerukte voorstelling over hoe een groeiende sociale ongelijkheid nu ook het onderwijs begint aan te tasten. Twee kinderen trekken ten strijde tegen een vijand waarvan iedereen zegt dat die niet te kloppen valt: **armoede**. Als wilde zoekers proberen ze oplossingen te vinden, uitwegen te zoeken. Niet omdat ze willen, maar omdat ze niet anders kunnen.

Na het hyperkinetische *Bekdichtzitstil* (2014) schrijven Raven Ruëll en Jan Sobrie opnieuw een lofzang op het roekeloze en losbandige kind dat anders is. *Woestzoeker* is een voorstelling van Theater Antigone en Theater Artemis over een aantal jonge, bijzonder woeste zoekers die naarstig tegen de stroom in zwemmen.

Want tegen de stroom in heeft wel degelijk zin.

Een voorstelling van: Theater Antigone en Theater Artemis

Regie: Raven Ruëll

Spel: Dries Notelteirs, Sophie Warnant

Tekst: Raven Ruëll, Jan Sobrie

Scenografie: Giovanni Vanhoenacker

Lichtontwerp: Maarten Thorrez

Geluidsontwerp: Niels Vanherpe

Livemuziek: Arend Niks of Keimpe de Jong

Verhaal en personages

Twee kinderen ontmoeten elkaar in "de blok". Al snel vinden de twee personages elkaar en merken ze dat ze 'anders' zijn en verschillend worden behandeld dan de rest van de klas. Gaandeweg komen we als kijker te weten dat het personage van Dries Notelteirs een jongetje speelt dat zopas met zijn ouders naar een kleiner appartement verhuisde. Het gaat op financieel vlak helemaal niet goed met de ouders van de jongen z'n personage, zo werden ze onlangs beiden ontslagen. Als kijker merken we dat het personage een slimme jongen is met een brede interesse, maar dat de nieuwe thuissituatie en omgeving hem parten spelen. Gelukkig ontmoet hij snel iemand die in dezelfde situatie als hij zit. Als twee speelvogels keren ze zich tegen iedereen die hen anders behandelt.

De voorstelling wordt muzikaal begeleid door een live percussie-set en een allegaartje aan materiaal. Net zoals de kinderen van het weinige dat ze hebben iets moois proberen te maken, tracht de muzikant ook muziek te creëren uit restanten afval, planken, ijzer. De muzikant neemt geen specifieke rol op, hij blijft een mysterieuze aanvulling op de achtergrond maar versterkt het verhaal van de twee personages en de voorstelling op verschillende manieren.

Gesprek met de cast

Dries Notelteirs kon je eerder in Theater Antigone aan het werk zien in de voorstelling *Show* van BRONKS of tijdens een van de solo's op ons theaterfestival *Futur Liquide*.

Voer je als kind tegen de stroom in?

Rebelleren heb ik nooit gedaan. Ik was een brave scholier die zelfs graag naar school ging. Ik haatte het om thuis te moeten blijven omdat ik niks wilde missen van de avonturen die mijn vrienden beleefden.

Wie speel je? Hoe wek je jouw personage tot leven?

Mijn personage vertoeft eerst in de betere middens tot zijn ouders het plotsklaps minder breed hebben. Hij blijft dus wel een kereltje dat een iPod in zijn zak heeft en hemdjes of polo's draagt. Om dat gastje te gaan spelen kijk ik rond. Wat is er bijvoorbeeld nu hip bij de jeugd? Ik observeer spelende kinderen.

Heeft de school een invloed gehad op de persoon die je bent geworden of op de plaats waar je nu staat?

Op het RITCS heb ik geleerd dat een speler uit alles spel kan maken. Zelfs al begrijp je niks van je omgeving, dan is ook dat "niet weten" al iets, een of ander begin. Net zoals ook een kind met alles speelt en zijn verbeelding voedt met "niets".

Waarom vind je het belangrijk aan deze voorstelling mee te werken?

Het is onvoorstelbaar hoe het onderwijs de verborgen, sociale ongelijkheid in stand houdt of zelfs versterkt. Bovendien zijn veel mensen ervan overtuigd dat je oogst wat je zaait. Niet slagen op school is dus je eigen schuld, terwijl we kinderen zo snel opgeven en bij een eerste tegenslag onmiddellijk gaan heroriënteren. We moeten die gevoelige thematiek bespreekbaar maken.

Sophie Warnant is ondertussen een vertrouwd gezicht in Theater Antigone. Eerder werkte ze onder meer mee aan het succesvolle *Bekdichtzitstil* en het gesmaakte *Oeps*.

Voer je als kind tegen de stroom in?

Van mij hadden ze op school niet zoveel last. Ik was een dromerig meisje dat in haar eigen wereld leefde. Een brave leerling was ik, maar ik zat altijd met mijn gedachten ergens anders.

Wie speel je? Hoe wek je jouw personage tot leven?

Ik speel een meisje dat op school moet blijven zitten en uit een minder gegoed milieu komt. Daarvoor probeer ik een klasgenootje uit mijn eigen schooltijd voor de geest te halen. Door geldgebrek nam ze altijd op school een douche. Ik herinner me zelfs dat ze een heel eigen stemgeluid had. Die details zijn voor mij belangrijk. Ik wil ze mij eigen maken om dan mijn eigen rol te kunnen spelen. Dat vind ik belangrijk want er is toch altijd de schrik dat je van je jonge personage een karikatuur gaat maken. Het is maar een dunne lijn tussen een goed gespeeld kind en een overdrijving.

Heeft de school een invloed gehad op de persoon die je bent geworden of op de plaats waar je nu staat?

Bij mij was de Chiro belangrijk. We maakten er altijd kleine shows. Mijn theaterpassie werd daar aangewakkerd.

Waarom vind je het belangrijk aan deze voorstelling mee te werken?

Omdat het probleem zo concreet is en we het toch de wereld niet uit helpen. Elite kiest voor een eliteschool. Arme kinderen dwingen we in een minder goede positie. Kinderen krijgen geen kans, ze zijn gepredestineerd. Daardoor ben je je als kind ook niet bewust van die problematiek. Tot je 18 jaar leef je in een soort voorgekauwde wereld, niet in het werkelijke verhaal. Na hun 18 zetten veel mensen hun leven verder in datzelfde, verkeerde perspectief.

(Foto van Theater Antigone: op foto links Sophie Warnant, rechts Dries Notelteirs)

Regisseur en tekstschrijver

“We moeten kinderen vleugels geven”

Na Bekdichtzitstil hebben Jan Sobrie en Raven Ruëll nu samen Woestzoeker geschreven. In een regie van Ruëll roepen Dries Notelteirs en Sophie Warnant kinderen in het leven die de onverschillige grote-mensen-wereld te lijf gaan. Zelf hadden Raven en Jan als kind niks waartegen ze zich echt moesten afzetten. Allebei zijn ze gevormd op de goeie ouwe leest van een jongenscollege. “Een of andere strenge regel moest van tijd tot tijd eens gebroken worden, maar de leerkrachten hadden niks te vrezen van ons”, verzekert Raven. “Het is een schoon, nobel maar ook bedreigd beroep.”

Woestzoeker wil een heersend taboe in het onderwijs doorbreken. Armoede. Jan geeft de welbekende bosklassen als schrijnend voorbeeld. “Alle kinderen ravotten de hele dag door tot op het moment waarop je een Fristi mag drinken. Bij ons bleef een enkel klasgenootje hardnekkig doorspelen. Zijn ouders konden hem geen zakgeld geven. We spreken dan nog maar over een belachelijk klein bedrag. 20 frank toen ik klein was.”

In Woestzoeker speelt Dries Notelteirs een jongen wiens vader is gekrompen tot hij helemaal is verdwenen. Thuis hebben ze het alsmaar minder breed en uiteindelijk dwingen de veranderde omstandigheden de jongen om te verhuizen naar een bescheidener woonst.

De beide theatermakers winden er geen doekjes om: ouders kunnen letterlijk uit het bestaan van hun kinderen verdwijnen. We leven in een systeem waaraan een prijskaartje hangt. Zo ook op school. Ouders moeten de kosten van de sportdag of een uitstap ophoesten, een blokfluit kopen, er is internet nodig en een computer voor de taken. Om dat te bolwerken moeten minderbedeelde ouders allerlei bijbaantjes nemen waardoor kinderen hun ouders nog amper zien. Jan zucht: “Er

rust een enorme druk op directeurs om hun school als een winstgevend bedrijf te runnen. Sommige mensen hebben het al moeilijk om de eindjes aan elkaar te knopen. Het onderwijs zou soms wat menselijker moeten zijn.”

De gevolgen zijn soms schrijnend. Jan en Raven hoorden in hun research verhalen van ouders die met de hand een cursus overschrijven. Een kind krijgt zijn rapport niet zolang zijn inschrijvingsgeld niet is betaald. Of een andere leerling mag niet deelnemen aan de les LO zonder de correcte turnplunje. Kinderen komen onvermijdelijk onder druk te staan en ondernemen de meest absurde pogingen om de financiële

thuisproblemen te verbergen. Raven vertelt over een alleenstaande moeder die met moeite 95 euro per maand opzij kan zetten en 900 euro voor “de Romereis” bij elkaar moet zien te sparen. Ze hoopt dat haar kind geen tandpijn zal krijgen want dat zou een te grote onvoorziene kost betekenen. Haar meevoelende spruit durft bijgevolg op een dag niet toe te geven dat hij tandpijn heeft.

Het is geen klein probleem. Kinderarmoede schoot in 2017 de hoogte in tot 14%. Het probleem was op een school zo acuut dat de directeur een grotere diepvries kocht om liters soep te kunnen bewaren. Sindsdien krijgt iedereen ‘s middags soep. Zo worden een hoop leerlingen de pijnlijke vragen en opmerkingen van hun klasgenootjes bespaard. Want kinderen zijn direct. “Volwassenen weten zichzelf uit schroom nog te bedwingen, een kind daarentegen vraagt botweg waarom je zo raar kijkt als je loent. Ze klinken soms ook als een echo van hun ouders”, stelt Jan vast. “Mijn ma zegt dat jullie thuis niet veel geld hebben omdat je dat aan uw kleren kunt zien, hoor je zo’n snotneus dan ineens zeggen.”

Nadat hij verhuisd is, leert Dries’ personage het meisje kennen dat door Sophie Warnant wordt gespeeld, een meisje dat haar jaar moet overdoen en schoolmoe is. Er is haar te kennen gegeven dat dit haar laatste kans is. Tussen beide kinderen groeit een innige band en de jongen besluit om er alles aan te doen om zijn zittenblijvend vriendinnetje erdoor te helpen.

Kinderen bezitten een ongelooflijke weerbaarheid. Alleen is de vraag hoe lang zo’n kind in staat is zich niet te laten kennen, als hij dag in dag uit geconfronteerd wordt met armoede of steeds weer de enige is die in de klas tekortschiet door de ellendige thuissituatie. Bovendien is het erg moeilijk om je aan je eigen milieu te onttrekken. Het Vlaamse onderwijsniveau is een van de hoogste in de wereld, tegelijkertijd is het een van de meest ongelijke onderwijssystemen. Raven spreekt onomwonden van een klassenmaatschappij. “Door hun bijbaantjes kunnen armlastige ouders het

buitenschoolse leven van hun kinderen moeilijker opvolgen. Ze hebben de middelen niet om opvang of activiteiten voor hun kroost te regelen. Daardoor groeit de achterstand op de kinderen uit betere middens.”

En dan zijn er nog de ontelbare verwachtingen van onze prestatiegerichte maatschappij. Jan begrijpt niet waarom we kennis of vaardigheden die je onder de knie moet hebben, aan een specifieke leeftijd koppelen. “Iemand die op zijn 12 jaar moeite heeft met Frans kan 5 jaar later uitgroeien tot een retorisch talent.”

“We moeten de kinderen meer tijd gunnen”, valt Raven bij. “We dwingen onze kinderen veel te vroeg tot keuzes. De waaier aan mogelijkheden die je gegund worden, is dan ook nog eens door jouw achtergrond bepaald. Het kan nochtans anders. In Finland hebben ouders geen vrije schoolkeuze. Geen elite of concentratiescholen als gevolg. Daarnaast maken kinderen er hun eerste bepalende keuze voor hun verdere schoolloopbaan pas rond hun zeventiende. Met verbluffende resultaten op vlak van niveau en gelijkheid.”

“Uiteindelijk komt het erop neer om in alle kinderen te geloven en hen vertrouwen te schenken. Dan pas geef je die gasten vleugels”, besluit Jan.

(Foto van Theater Antigone. Op foto Raven Ruëll en Jan Sobrie)

Over Theater Antigone en Theater Artemis

theater
ANTIGONE

Theater Antigone is een theaterproductiehuis in Kortrijk. Je kan er terecht voor zowel klassiek repertoiretheater als volledig nieuwe creaties waarbij zowel tekst, voorstelling en decor binnen het huis zelf gemaakt worden. Vaak worden coproducties aangegaan met andere theatergezelschappen zoals nu voor Woestzoeker. Theater Antigone is ook een reizend gezelschap. Nadat de voorstellingen in eigen zaal hebben gespeeld, gaan we op tournee, zowel nationaal als internationaal. Diverse podiumkunstenaren, schrijvers, spelers en muzikanten krijgen er een werkplek. Theater Antigone kiest ervoor om jonge makers kansen te geven. Hier kunnen ze hun eerste theaterproductie maken met coaching van ervaren theatermakers. Daarnaast beschikt Theater Antigone over een sterke sociaal- artistieke werking en een jongerenwerking.

THEATER ARTEMIS

Theater Artemis, werd opgericht in 1990 en is gelegen in Nederland, 's Hertogenbosch. Het theaterhuis wil de grens tussen volwassenentheater en jeugdtheater laten vervagen. Ze maken producties voor alle leeftijden. Omdat kinderen en volwassenen in dezelfde wereld leven, gaan de stukken van Artemis over de leefwereld van jong én oud. In het theater kun je kinderen en volwassenen op een gelijkwaardige manier behandelen, kinderlijke gedachtegangen laten samengaan met een volwassen manier van verhalen vertellen. Theater Artemis bespeelt de emoties van de toeschouwers op een gelaagde manier en laat veel ruimte open voor eigen associaties. In het beste geval ontstaat er op die manier een dialoog tussen jong en oud. Sinds 2005 levert het gezelschap met "Theater voor vele leeftijden" een onmiskenbaar eigen bijdrage aan het Nederlandse theaterveld. De jury van de Prins Bernhard Cultuurfonds Theater Prijs (Noord-Brabant) prees Theater Artemis in 2011 voor zijn eigenzinnige koers en "de durf, moed, verrassing, continuïteit en een hoge artistieke kwaliteit van producties."

Over het onderwerp

Woestzoeker focust zich – zoals eerder vermeld – op kansarmoede, sociale ongelijkheid en ongelijke kansen in het onderwijs. Voor de leerkracht is het interessant om wat achtergrondinformatie over dit onderwerp te hebben. In bijlage (vanaf pagina 29) vind je enkele interessante bronnen om te lezen.

Op pagina 29 vind je "**De 12 brillen van armoede**" een document van Klasse dat op een speelse manier de "kaders" of "brillen" waarmee er naar armoede wordt gekeken blootlegt. Dat spel is erg leerrijk voor leerkrachten. Het biedt inzichten in enkele taboes en vooroordelen over armoede. De moeite waard om die "12 brillen van armoede" individueel of onderling met andere leerkrachten te overlopen.

Op pagina 32 zitten er enkele artikels uit HUMO die uitgebracht zijn onder de reeks "**Dossier Armoede**". De verhalen schetsen een duidelijk en eerlijk beeld over de armoedeproblematiek thuis en op school. Wij raden het aan de artikels te lezen ter voorbereiding van de voorstelling en als algemene toelichting bij de armoedeproblematiek in het onderwijs.

Vorbereiding in de klas

Hieronder vind je een reeks opdrachten die je **met de klas** kan doen voor je naar de voorstelling komt kijken:

1. Filmpje

Twee jongeren interviewden de acteurs een week voor de première. Bekijk het filmpje in de klas als start van de voorbereiding. De leerlingen leren de acteurs al kennen en vangen een glimp op van het theater. Vertel hen duidelijk dat het filmpje dateert van toen de acteurs nog aan het repeteren waren en de voorstelling nog niet af was. Daarna kan je een van de volgende opdrachten geven die dieper ingaan op het thema van de voorstelling.

Het filmpje kan je hier bekijken: <https://vimeo.com/324201932>

2. Leesopdracht: Klasse artikel

In het kort: Leesopdracht over artikel uit Klasse. Getuigenis van meisje van 12 in armoede. Bespreek het artikel nadien in de klas aan de hand van de voorbeeldvragen.

Onderstaand artikel uit een editie van Klasse uit 2015 is een getuigenis van een meisje dat opgroeit in een gezin waar er financiële tekortkomingen zijn.

Opdracht: Laat de leerlingen het artikel individueel of klassikaal lezen. Bespreek daarna het artikel aan de hand van enkele prangende zinnen uit de tekst:

- "Vorig schooljaar ben ik ook lang gepest: 'Jij stinkt' of 'Jij hebt geen mooie kleren aan', zeggen ze dan."
- "Soms schaam ik me wel een beetje over ons huis. In de keuken staan er altijd natte plekken op de muur."
- "Geld maakt niet gelukkig, want veel geld heb ik niet en ik ben wél gelukkig."

Tip: deze vragen kan je afvuren op de klas als het gesprek even stil valt

- *Axana zegt dat ze haar niet arm voelt: voelen jullie zich soms arm? Wanneer zou je je arm kunnen voelen? Hoe denk je dat het is om je arm te voelen?*
- *Hoe komt het dat kinderen zoals Axana gepest worden?*
- *Waarom moet Axana haar huiswerk met een koptelefoon maken? Hebben jullie een eigen kamer in huis waar je rustig je huiswerk kan maken zonder dat iemand je stoort?*

Via deze link kan je het artikel online raadplegen:

<https://www.klasse.be/6527/axana-12-soms-word-ik-gepest-omdat-ikarmben/>

Ps: Het artikel vind je ook terug op de blog!

Axana (12): "Soms word ik gepest omdat ik arm ben"

De mama van Axana (12) is huismoeder. Papa werkt bij de groendienst van de stad. Vroeger hebben ze schulden gemaakt. Nu bepaalt een advocaat hoeveel geld ze elke maand krijgen. "Toch voel ik mij niet arm", zegt Axana.

Gekregen kleren

"Soms wil ik spulletjes kopen van Hello Kitty: een handtasje, een mok, badjassen of sloefen. Dan zegt mama dat ik er moet voor sparen. Dus slaap ik niet onder het Hello Kitty-bedovertrek van 40 euro, maar eentje van 10 euro. Toch slaapt het even goed."

"Soms heb ik zin om te blijven zagen, maar ik doe dat niet. Als mama het dekbedovertrek wel had gekocht, kwamen we misschien niet toe met ons geld op het einde van de maand. Gelukkig geeft mijn vriendin Hebe me soms kleren. Dan is het feest. De Kringwinkel is mijn favoriete winkel: niet te geloven wat je daar soms vindt."

"Jij stinkt"

"Een Wii of Playstation heb ik niet. Daardoor kan ik soms niet goed meepraten op de speelplaats. Vorig schooljaar ben ik ook lang gepest: 'Jij stinkt' of 'Jij hebt geen mooie kleren aan', zeggen ze dan."

"Daar kan ik erg verdrietig van worden. Dan ga ik met de kinderen van het derde of vierde leerjaar spelen, die vinden dat niet. Soms word ik boos en roep 'Kijk eerst eens naar jezelf'. Gelukkig zitten die pestkoppen nu niet meer in mijn klas."

Beschaamd

"Mijn rapport was niet zo goed. Ik moet blijven zitten in het vijfde. Papa heeft nu van het werk zo'n koptelefoon tegen het geluid meegebracht. Die zet ik dit schooljaar op als ik in de living mijn huiswerk maak. Soms schaam ik me wel een beetje over ons huis. In de keuken staan er altijd natte plekken op de muur. Ze zeggen dat dat is omdat we te weinig verwarmen en verluchten. Maar dat is niet zo."

"Als je geld hebt, koop je zelf een nieuwe keuken. Maar wij moeten wachten op de huisvestingsdienst. De muur komt ook uit in de kamer van mijn zus. Daarom mag ze er in de winter niet slapen van mama. Dan komt ze in de kamer liggen die ik al deel met mijn zus. Niet leuk want we maken dan ook veel ruzie."

'Jij hebt geen mooie kleren aan', zeggen ze dan. Daar kan ik erg verdrietig van worden

Axana - 12 jaar

Wél gelukkig

“Of ik me nu arm voel? Nee. Mama en papa zorgen goed voor mij en dat is toch het enige wat telt. Gisteren ben ik met mama braambessen gaan plukken en hebben we milkshake gemaakt.”

“Van mijn meter en peter heb ik voor mijn verjaardag in totaal 40 euro gekregen. Daar heb ik een bakvorm voor mama van gekocht en een vogelhuisje voor mijn zussen. Ik geef graag cadeautjes. Geld maakt niet gelukkig, want veel geld heb ik niet en ik ben wél gelukkig.”

Dit is een artikel van Michel Van Laere

3. Vind een coole Handshake uit!

In het kort: actieve opdracht die zorgt voor een eenheids/gelijkheidsgevoel tussen leerkracht en leerlingen. Deze opdracht zorgt ook voor herkenning tijdens het stuk.

De Amerikaanse leerkracht Barry White Jr. had het idee om een coole “groet” of “handshake” uit te vinden met elke leerling. Elke leerling vond er eentje uit die past bij zijn/haar eigen karakter. Zo ziet de start van de dag er uit:

<https://www.youtube.com/watch?v=I0jgcyfC2r8>

“Deze kinderen komen niet uit ideale thuissituaties. Ik wil dat ze zich hier veilig voelen. En dat ze zin hebben om naar school te komen. Pas dan kunnen ze ook wat leren.” getuigde de leerkracht.

Met de *handshake* krijgt elk kind het gevoel uniek en belangrijk te zijn tegen over de leerkracht. In de voorstelling merken we dat de leerkracht het personage van Dries en Sophie vaak benadeelt of anders behandelt dan de andere kinderen in de klas. Door een unieke handshake met iedere leerling te creëren krijgen de leerlingen het gevoel dat ze ondanks hun verschillen zijn toch even belangrijk en uniek zijn!

Opdracht: Ga als leerkracht zelf de uitdaging aan en bedenk met iedere leerling een coole groet of laat de leerlingen zelf zoeken naar leuke *moves* die ze met elkaar op de speelplaats kunnen doen.

Tip: het zou extra leuk zijn als je leerlingen samenplaatst die elkaar nog niet zo goed kennen!

Ps: In het stuk doen de personages van Dries en Sophie op een bepaald moment ook een uitgebreide ‘handshake’ met elkaar. Je kan dit ook nagaan op de blog!

4. Een oneerlijke race

In het kort: actief spel waarin de kinderen racen tegen elkaar. Centraal in dit spel staat de bewustwording van de problematiek die nog steeds heerst rond sociale ongelijkheid en het al dan niet krijgen van kansen. Dit spel speel je best op een plek waar je veel plaats hebt (bijvoorbeeld op de speelplaats). Je dient als voorbereiding kaartjes uit te knippen.

Sociale ongelijkheid bij kansarme kinderen is een erg tastbaar gegeven. Via deze "race" kan je duidelijk maken aan de leerlingen dat het krijgen van gelijke kansen nog steeds geen evidentie is. Er wordt in dit spel gevraagd naar specifieke eigenschappen van de thuissituatie van fictieve personages. Op die manier toon je aan dat de omgeving waarin kinderen opgroeien heel bepalend is voor de mogelijkheden die ze op hun latere leven al dan niet zullen krijgen.

Doel spel:

Laat de leerlingen tegen elkaar *racen* voor een bepaalde inzet die je als leerkracht zelf voorop stelt: vb al dan niet meegaan op bosklassen. Eerst krijgen de leerlingen een personage en krijgen ze enkele vragen voorgeschoteld, het antwoord op die vragen bepaalt hun startpositie in de wedstrijd. Wanneer de race begint zal ieder personage dus op een andere plaats starten. **Een oneerlijke start** want sommige personages zullen - doordat hun personage op veel vragen 'ja' kan antwoorden - al veel verder staan dan anderen. De leerling die als laatste over de eindmeet komt, mag niet mee op bosklas/schoolreis/naar het theater.

Lees het concrete spelverloop hieronder.

Benodigheden:

- Krijt of iets dergelijks waarmee een begin- en eindpunt kan worden aangeduid
- Afdrukte en uitgeknipte personages (p 25 -27)
- Een grote ruimte (vb. speelplaats)
- Een inzet: de laatste die over de eindmeet komt mag niet mee naar ... (denk aan "een schoolreis" / "een bosklas" / of misschien nog beter (!): het al dan niet mogen mee komen naar de voorstelling Woestzoeker)

Spelverloop:

1. Knip de personages die je hieronder ziet uit en verdeel ze willekeurig onder de leerlingen. Er zijn zowel "rijke" als "arme" personages. Je kan de arme personages herkennen door het sterretje (*) (dat vertel je uiteraard NIET aan de leerlingen). Iedereen wordt voor even het personage dat op zijn/haar kaartje staat.

LET OP: Zorg ervoor dat het percentage bij benadering klopt: 1/5 kinderen leeft in armoede. Dat betekent dat:

- 10 leerlingen in je klas: 2 kaartjes met een sterretje (arm personage)
  - 20 kinderen in je klas: 4 kaartjes met een sterretje
  - ...
2. Laat de leerlingen hun personage grondig lezen, geef ze daarvoor voldoende tijd. De kenmerken gelden voor hen gedurende het spel. Ze mogen niet communiceren met de andere leerlingen.
  3. Iedereen begint op één lange lijn.
  4. Leg uit aan de leerlingen dat ze een loopwedstrijd gaan doen tegen elkaar en dat de **verliezer niet mee mag op bosklas/schoolreis/naar het theater** (zie inzet spel). Vooraleer de race van start kan gaan, moeten ze enkele ja/nee vragen beantwoorden aan de hand van hun personage.
  5. Lees de vragen die je hieronder vindt luidop voor: wanneer het antwoord op de vraag voor het personage in kwestie "**ja**" is mogen de leerlingen **een stap vooruit** nemen. Staat er **niets** over die vraag op het kaartje: dan **blijven ze staan**. Wanneer de leerlingen "**Nee**" moeten antwoorden **blijven ze ook staan**. Let op: dat doen de leerlingen zonder onderling overleg!
  6. Na het stellen van alle vragen staan de leerlingen normaal gezien verspreid over de piste waar ze moeten lopen. De "arme" personages hebben slechts één of geen stap kunnen zetten waardoor ze veel minder de kans krijgen om de race te winnen. De startpositie van elke leerling is dus anders.
  7. Voor de leerlingen echt beginnen met de loopwedstrijd, geef je hen de boodschap van dit spel mee. Iedereen blijft nu staan op zijn positie, laat hen eens rond zich kijken. Herhaal dat de verliezer van dit spel niet mee mag op bosklas/schoolreis/naar het theater. Vraag hen of de race nu eerlijk zal verlopen? Het antwoord is uiteraard nee.

Werp enkele vragen in de groep:

- Kunnen de kinderen die achterop bleven zelf iets doen aan deze situatie?
- Welk gevoel krijg je bij het spelen van dit spel?
- Hoe denk je dat het moet voelen voor de kinderen die achterop blijven?
- De andere kinderen hebben veel meer kans dat ze de race zullen winnen, want ze staan dicht bij de eindmeet: is dat eerlijk?
- Heb je soms het gevoel dat je oneerlijke kansen krijgt?

→ **Belangrijk punt dat moet gemaakt worden:** Elke stelling of vraag die gesteld werd ging over iets waar de kinderen zelf niet aan kunnen doen. Het zijn één voor één omgevingsfactoren waar de kinderen zonder dat ze het zelf in de hand hebben mee te maken krijgen en toch krijgen ze daardoor minder kansen. De loopwedstrijd zal nog steeds gelopen worden, maar het zal veel moeilijker zijn voor de kinderen die achterop blijven om de race te winnen. Maak een vergelijking tussen deze loopwedstrijd en "de oneerlijke race" die het leven vaak is.

8. Tenslotte kan je de leerlingen indien gewenst nog laten racen naar het eindpunt.

Vragen om te stellen aan de leerlingen voor de race:

- 1) Wonen je ouders nog samen?
- 2) Werkt je mama ?
- 3) Werkt je papa ?
- 4) Heb je een hond thuis?
- 5) Hebben we altijd geld om eten te kopen?
- 6) Heb je je ooit met geldzaken moeten bezighouden?
- 7) Ben je op reis geweest deze zomer?
- 8) Ben je al naar een pretpark geweest ?
- 9) Heb je hobby's?
- 10) Vier je soms verjaardagsfeestjes thuis?
- 11) Komen er vaak vrienden of vriendinnen spelen thuis?
- 12) Mag je vaak kiezen wat we gaan eten?
- 13) Ga je vaak op restaurant?
- 14) Heb je thuis een tuin om in te spelen?
- 15) Heb je een iphone?
- 16) Heb je een netflix account?
- 17) Heb je een auto?

Personages: (deze zijn ook een pdf beschikbaar als bijlage handig om uit te knippen)

---

* Ik ben iemand die heel erg graag buiten speelt! Helaas woon ik in een klein appartementje en heb ik geen tuin om in te spelen... Het appartementje waarin mama en ik wonen is zo klein dat er niet eens plaats genoeg is om vriendjes of vriendinnetjes uit te nodigen. Daarom nodig ik voor mijn verjaardagfeestje nooit vrienden uit. Mijn mama vindt het niet leuk dat andere mensen dan zien dat we zo een klein appartement hebben. Gelukkig is er nog Blaffie mijn hond waarmee ik altijd kan spelen. Sinds mijn ouders gescheiden zijn gaat het niet zo goed thuis. Ik moet mama vaak helpen met de rekeningen. Op het einde van de maand hebben we bijna geen geld meer. Daarom hebben we de auto moeten verkopen en konden we niet op reis gaan dit jaar.

---

* ik ben iemand die heel graag kookt. Ik hou van lekker eten en van zelf de handen uit de mouwen te steken in de keuken. Maar helaas hebben mijn ouders niet voldoende geld om altijd veel te koken. Soms maak ik me wel eens zorgen over het eten. Ik mag meestal ook niet kiezen wat te eten. Mijn grootste wens is om eens op restaurant te gaan en een driegangenmenu te bestellen! Heel soms moet ik mama helpen met klusjes. Als het klusjes in de tuin zijn vind ik het niet erg want ik speel het liefst van al buiten. Maar als het klusjes zijn die te maken hebben met de rekeningen en geld dan haat ik het. Laatst waren we aan het sparen voor een nieuwe gsm voor mij maar we krijgen het geld niet bijeen. Jammer, ik zou zo graag eens sms'jes sturen naar mijn vrienden of vriendinnen of eindeloos bellen met hen. Ik zou graag samen met mijn vrienden een hobby doen maar voorlopig hebben we nog geen geld om het te betalen.

Ik ben iemand die van veel dingen houd. Eerst en vooral van mijn hondje Sloeber. Ik ga elke week met hem naar de hondenschool: dat is mijn lievelingshobby. Maar ik tennis ook graag in het weekend en 's avonds volg ik gitaarles. Volgende week geef ik een optredentje met mijn gitaar voor al mijn vrienden. Ik heb iedereen uitgenodigd via een Snapchat-bericht. Op mijn nieuwe iPhone gaat dat allemaal kei snel!

Volgende week ben ik jarig. Ik mocht van mama en papa kiezen wat we gingen doen. Ik koos om een weekendje naar het pretpark Disneyland in Parijs te gaan! Vet cool was dat. Mama en papa werken elke dag super veel en daardoor kunnen we veel op reis gaan. Vorig jaar zijn we 3 weken naar Thailand gegaan. Daar zijn we vaak op restaurant geweest, sindsdien is Thais mijn lievelingseten.

Ik ga graag op reis! Vorig jaar zijn we 3 keer met de auto naar Frankrijk gegaan. We hebben daar een vakantiehuisje, met een hele grote tuin waarin ik samen met mijn broer speel. Soms mis ik wel mijn vriendinnetjes als we lang hier blijven. Maar ik hou me dan bezig met andere dingen zoals series kijken op Netflix! Ik heb een account gekregen van mijn ouders voor mijn verjaardag.

Een aantal weken geleden was het mijn ouders hun trouwverjaardag! Ze zijn al 12 jaar met elkaar getrouwd. Het was een super groot feest in onze grote tuin voor de hele familie. Ik speelde een hele dag buiten met al mijn neefjes en nichtjes. Onze hond Ploffie moest wel naar een hondenpension voor een dagje. Jammer, maar morgen ga ik hem met de auto gaan ophalen samen met mama! Dat wordt een blij weerzien.

Ik heb thuis een grote tuin waarin ik altijd veel speel met mijn hond Zazawi. Vorige week zijn we op reis gegaan samen met mijn broer, mama en papa met de auto naar Italië. Dat was echt super lang in de auto zitten.... Gelukkig heb ik een netflix account en een nieuwe Iphone gekregen voor mijn verjaardag en kan ik mij zo bezighouden. Op reis zijn we naar een super zot pretpark gegaan: 'El Elito Pretparco'.

Mijn ouders hebben een restaurant. Dat is leuk want we hebben thuis altijd super veel eten daardoor. Maar zelf gaan we nu natuurlijk niet meer op restaurant. Anderzijds kan ik gerust eens 10 vrienden en vriendinnen uitnodigen en er zal altijd voldoende eten zijn. Mijn papa en papa moeten veel werken in het restaurant, dus we kunnen niet op reis gaan met het gezin. Maar in plaats daarvan gaan we in het weekend soms eens naar Plopsaland.

Ik ben echt een bezige bij: ik heb behalve dinsdagavond elke avond van de week een hobby: ik voetbal, speel piano, dans en speel toneel. Omdat mijn mama en papa het allebei ook super druk hebben met hun job rij ik vaak mee met anderen. Vorige winter ben ik gaan skiën en heb ik mijn arm gebroken. Van de dokter moest ik 4 weken rusten en kon ik niet meer dansen, voetbal spelen

of piano spelen. Ik verveelde me super hard, dus mijn mama heeft toen Netflix geïnstalleerd op de tv. Sindsdien kijk ik naar alle coole series.

Ik speel het liefst met mijn vrienden en vriendinnen buiten in mijn grote tuin! Vorige week hadden we "vriendinnendag" bij mij thuis en we hebben echt een te gekke dag gehad. We zijn eerst met de auto naar de Efteling het pretpark in Nederland gereden, dan hebben we daar alle zotte attracties gedaan. 's Avonds zijn we gaan eten in een chique restaurant. En dan bleef iedereen slapen. We hebben een film gekeken op netflix. De dag erna moest ik helaas wel vroeg op want ik moest naar de notenleer en de pianoles.

---

5. Fragment: 'Arm Vlaanderen'

In het kort: reportage van Pano over kansarme kinderen (duur '38) + nabeschouwing met de klas.

De Pano-aflevering "Arm Vlaanderen" focust op de schrijnende werkelijkheid van een leven onder de armoedegrens. Kansarme kinderen getuigden vijf jaar geleden in een eerdere Panorama-aflevering over hoe het er bij hen thuis aan toe gaat. In september 2018 kwam er een vervolg op de reportage van vijf jaar geleden.

Pano zocht, vijf jaar later, de drie gezinnen uit de reportage opnieuw op. Hoe is het nu met Mika, Akira, Sean en Jason? Zijn ze er de voorbije jaren financieel op vooruitgegaan? Zijn ze deze zomer wel op vakantie kunnen gaan? Hebben ze baat gehad bij maatregelen die de federale of Vlaamse overheid genomen heeft? De rauwe cijfers liegen er immers niet om: **de kansarmoede-index van Kind en gezin geeft een stijging aan van het aantal kinderen tussen 0 en 3 jaar dat opgroeit in kansarmoede. In 2017 bedraagt de index voor het Vlaams gewest 13,76%, 0,94 procentpunt hoger dan in 2016.**

Opdracht: Bekijk met de klas de aflevering via deze link: <https://www.vrt.be/vrtnu/a-z/pano/2018/pano-s2018a11/> . Ga nadien in gesprek met de leerlingen: je kan enkele vragen stellen zoals hieronder, maar het kan ook interessant zijn om de leerlingen zelf tot inzichten te laten komen.

- Hoe voel je je na het kijken van de reportage?
- Vind je het erg voor de kinderen?
- Kunnen de kinderen hier zelf iets aan doen?
- Kunnen de ouders hier zelf iets aan doen?
- Als je deze beelden ziet, ben je dan dankbaar voor wat jij allemaal wel hebt thuis.
- Denken jullie soms veel na over geld?

Na de voorstelling:

Hieronder volgen enkele opdrachten die interessant zijn om na de voorstelling met je klas uit te voeren. Even analyseren wat je gezien hebt en wat de betekenis ervan is kan heel interessant zijn.

1. Bespreking voorstelling:

In het kort: bespreking voorstelling adhv woorden + filosofische vraag over de rol van theater in de maatschappij.

Opdracht: schrijf onderstaande woorden op het bord of projecteer ze. Laat de leerlingen enkele woorden kiezen die passen bij hun gevoel over de voorstelling. Laat hen vervolgens uitleggen waarom ze voor die woorden kozen. Nadien kan je er dieper op ingaan.

Blij – verdrietig – boos – langdradig – onbegrip – schaamte – dwaas – grappig – saai – onverstaanbaar – rouw – bedroefd – eentonig – maf – interessant – cool – spannend – vermoeiend – krachtig – eng – voorspelbaar – geweldig – uitzonderlijk - ...

Leg uit waarom.

Extra opdracht: Filosoferen over theater

Het kan interessant zijn om je klas een filosofisch gesprek over theater aan te gaan:

Enkele vragen:

- Om welke reden wordt er theater gemaakt volgens jou?
- Waarom gaan mensen naar het theater?
- Is theater kunst volgens jou?
- Wat is de relatie tussen theater en het echte leven?
- Kan een voorstelling helpen ons eigen leven te begrijpen?
- Wat is het belang van theater in ons leven?

Meer specifiek gaat *woestzoeker* over een sociaal thema: armoede. Een theaterhuis maakt in eerste instantie artistieke voorstellingen en focust zich hierbij deels op het esthetische aspect. Maar kan een theaterhuis meer zijn dan gewoon een kunstinstantie?

- Wat is de functie van theater als het gaat over armoedeproblematiek?
- Kan een theaterstuk mensen die in de problemen zitten écht helpen?
- Op welke manier gebeurt dat dan?

2. “Mijn ouders zijn aan het krimpen”

In het kort: analyse over de metaforen van het 'krimpen'.

Ebenezer is een jongen met heel veel fantasie. Zoals we al van vooraf weten krimpen zijn ouders. Theater werkt vaak met metaforen. Een metafoor is een vorm van beeldspraak, waarbij er sprake is van een impliciete (onuitgesproken) vergelijking.

Wat zou nu eigenlijk de achterliggende betekenis zijn van het krimpen? Waarvoor zou het krimpen een beeld kunnen zijn? Wat zou 'krimpen' kunnen betekenen in theatertaal?

Opdracht: Laat de leerlingen brainstormen over het krimpen met hun buurjongen/meisje. Er kunnen verschillende waarheden zijn!

3. Maak pamfletten en kom op straat!

In het kort: organiseer een betoging met de klas, denk na over slogans, knutsel spandoeken en borden en organiseer een betoging.

Het is tijd voor actie!

Opdracht: leg uit aan de klas wat betogen is, waarom armoede moet bestreden worden en hoe je grote spandoeken of borden kan maken. Kies nadien met de klas een moment uit waarop je kan gaan betogen: op het einde van de dag aan de schoolpoort, tijdens de speeltijd of tijdens de middagpauze! Laat de andere leerlingen van de school horen wat de boodschap is.

Benodigheden: spandoeken/ alcoholstiften/ karton/ houten stokken/ verf/ nageltjes/...

Wat is dat nu eigenlijk, een betoging? Waarom betogen mensen?

Een betoging is een verzameling van mensen die bij elkaar komen (meestal op straat of bij openbare gebouwen) om iets aan te vechten. Een betoging is een actiemiddel, een protest! De mensen komen op straat om luidkeels te verkondigen waarmee ze het niet eens zijn. Kortom ze vragen aandacht.

Vroeger werd er vaak geprotesteerd of betoogd. Tegenwoordig is het gemakkelijker om online aan te tonen dat mensen het niet eens zijn met sommige dingen. Zo halen sommige Facebookposts massaal veel "likes". Op die manier trachten mensen op te vallen vandaag de dag.

Maar zou het niet leuk zijn om opnieuw op straat te komen om luidkeels te verkondigen dat armoede een onrecht is?

Spandoeken/pamfletten/borden/...

Een betoging kan er zo uit zien:

Enkele kenmerken van een betoging zijn:

- Spandoeken
- Plakkaten
- Sterke slagzinnen
- Luide stemmen
- Vlaggen
- ...

Kenmerken van een goede slagzin of slogan:

1. Slogans zijn kort
2. Slogans worden herhaald
3. Een slagzin moet uniek zijn
4. Slagzinnen overdrijven vaak
5. Gebruik humor
6. Maak er een taalspelletje van (rijm, alliteratie,...)

Laat de leerlingen zelf enkele slagzinnen verzinnen.

Maak foto's en filmpjes van de optocht en stuur ze door naar liesbeth@antigone.be, wie weet komen ze wel op de facebookpagina van Theater Antigone.

Voorbeelden slagzinnen:

GEEN LEGE BOTERHAMDOZEN MEER OP ONZE SCHOOL

NEE TEGEN MERKKLEDIJ, IEDEREEN HOORT ERBIJ !

ARMOEDE IS EEN ONRECHT!

MAAK KABAAL TEGEN ARMOEDE!

WIJ WILLEN GELIJKHEID

Bijlagen

Hoe kijk jij naar armoede?

Sarah groeit op in een kansarm gezin en zit in jouw klas. Met welke bril kijken jij en je collega's naar haar? Welke uitspraken doe jij? Welke hoop je in de lerarenkamer?

Deze twaalf kaartjes kunnen je helpen om samen op een andere manier naar armoede te kijken en een genuanceerder armoedebeleid uit te tekenen op school.

HOE GA JE TE WERK?

- 1 Print het blad met de kaartjes recto/verso op sterk papier
- 2 Knip de kaartjes uit en leg ze met de uitspraken naar boven
- 3 Speel je alleen? Selecteer de kaartjes die bij jou passen en draai ze dan om
- 4 Speel je samen met collega's? Elke collega selecteert en of meer uitspraken en draait de kaartjes dan om. Hoe kijken jullie samen naar armoede? Hoe kan dat anders?

Lees meer over de twaalf brillen om naar kansarmoede te kijken op klasse.be.

tip: een interactieve tool om de brillen van armoede te bekijken:

<https://www.klasse.be/klynt/armoede/index.html#Startpagina>

https://www.klasse.be/wp/wp-content/uploads/2016/03/KenP_Armoede_12frames-1.pdf

<p>1</p> <p>"HET IS TOCH ERG, IK HEB ZOVEEL COMPASSIE MET SARAH. OCHARME, DAT KIND."</p>	<p>2</p> <p>"SARAH? ALS WE NU NIET INGRIJPEN, KOMT DAAR LATER NIET VEEL GOEDS VAN."</p>	<p>3</p> <p>"HET IS NIET OMDAT SARAH ARM IS DAT ZE GEEN TALENTEN HEEFT EN HET LATER NIET KAN MAKEN"</p>	<p>4</p> <p>"LAAT ONS EVEN MET HAAR OUDERS BEKIJKEN HOE WE SAMEN VOORUIT KUNNEN"</p>
<p>5</p> <p>"NIET ALLES IS HOPELOOS ALS JE IN ARMOEDE LEEFT. KIJK NAAR VINCENT KOMPANY, DIE GROEIDE OOK OP IN EEN ARME BUURT"</p>	<p>6</p> <p>"IN SARAH'S BOEKENTAS ZIT VAAK EEN LEGE BROODDOOS, MAAR ZE DRAAGT WEL DE NIEUWSTE K3-SCHOENEN!"</p>	<p>7</p> <p>"SARAH'S MAMA DOET ECHT ALLES VOOR HAAR. ZE WIL NET ALS ONS ALLEEN MAAR HET BESTE VOOR HAAR KIND"</p>	<p>8</p> <p>"ARM ZIJN OF WORDEN? HET IS EEN LOTJE VAN DE LOTERIJ. SARAH HEEFT PECH DAT ZE IN DAT GEZIN GEBOREN IS."</p>
<p>9</p> <p>"STEEDS MEER KINDEREN ZIJN ZO ARM ALS SARAH. ER GAAT TOCH IETS FOUT MET ONZE SAMENLEVING?"</p>	<p>10</p> <p>"DAT ER KINDEREN IN ONZE SCHOOL GEEN ETEN HEBBEN, MAAKT ME BOOS. IN DE 21STE-EEUW? DAAR MOETEN WE IETS AAN DOEN."</p>	<p>11</p> <p>"ERG VOOR SARAH EN HAAR OUDERS. BLIJ DAT IK NIET IN DIE SITUATIE ZIT."</p>	<p>12</p> <p>"EEN KIND IS TOCH NIET ARM ALS HET GEEN SMARTPHONE HEEFT OF ALS ER THUIS GEEN AUTO IS?"</p>

✂

<p>4</p> <p>We kunnen de strijd tegen kinderarmoede winnen als alle betrokken partijen, inclusief de kinderen en hun ouders samenwerken als gelijkwaardige partners. We moeten armoede bestrijden, niet de armen. Samen staan we sterk.</p> <p><i>Hoopgevende en actiegerichte frame. Lees jij ook de andere frames? Ze helpen je om nog genuanceerder te kijken.</i></p>	<p>3</p> <p>Jij vindt armoede geen eigenschap van het kind, maar van zijn omgeving. Ook een kind in armoede zit boordevol pit. Het kind is een sterke kiem. Als we werken aan de voedingsbodem groeit het uit tot een sterke boom of mooie bloem.</p> <p><i>Positieve, toekomstgerichte frame. Het loont om te investeren in de strijd tegen armoede. Lees jij ook de andere frames? Ze helpen je om nog genuanceerder te kijken.</i></p>	<p>2</p> <p>Kinderen die in armoede leven, zijn tikkende tijdbommen die later meer kans hebben op een zwakke gezondheid of om werkloos te worden. Als we nu niet ingrijpen, worden ze een last en kost voor de samenleving, een blok aan het been.</p> <p><i>Dit frame mobiliseert wel, maar speelt ook in op angstgevoelens. Lees jij ook frames 3, 4, 5 en de andere? Ze helpen je om genuanceerder te kijken.</i></p>	<p>1</p> <p>Uit medelijden schiet je de kinderen in armoede te hulp want ze zijn zelf niet in staat zich te redden. Het kind is het onschuldige slachtoffer en zit vast in de rol van de zwakke, de afhankelijkke die moet geholpen worden.</p> <p><i>Je bekijkt 'de arme' als een hulpeloos wezen, je vergeet zijn 'kracht' en 'potentie'. Lees jij ook frames 3, 4, 5 en de andere? Ze helpen je om genuanceerder te kijken.</i></p>
<p>8</p> <p>Armoede heeft niks te maken met individuele keuze en gedrag. Het lot, waar je wieg heeft gestaan, bepaalt welke kansen je krijgt. Bovendien kan iedereen in armoede vervallen: na een zwaar ongeval, een ziekte, echtscheiding, jobverlies.</p> <p><i>Dit frame is best fatalistisch. Lees jij ook de andere frames? Ze helpen je om genuanceerder te kijken.</i></p>	<p>7</p> <p>Arme ouders zijn mensen zoals jij en ik. Het enige verschil is dat hun levensomstandigheden hen dwingt tot keuzes die wij niet hoeven te maken. Dat maakt het hen soms moeilijk om een goede ouder te zijn.</p> <p><i>Dit frame heeft een positief uitgangspunt. Lees jij ook de andere frames? Ze helpen je om nog genuanceerder te kijken.</i></p>	<p>6</p> <p>Arme ouders zijn zelf verantwoordelijk voor hun armoede: ze zijn lui, zoeken geen werk, reken en drinken of gebruiken drugs, of waren al heel jong zwanger. Het zijn slechte ouders. En als ze K3-schoenen kunnen kopen, zijn ze misschien niet echt arm.</p> <p><i>Dit frame is top-down. Wij bepalen wat positief en negatief is, de 'armen' moeten zich aanpassen. Lees jij ook frames 7, 8 en de andere? Ze helpen je om genuanceerder te kijken.</i></p>	<p>5</p> <p>Armoede is niet louter een probleem maar kan ook een harde leerschool zijn. Iedere arme is een ervaringsdeskundige, een expert. Zijn levenservaring, kennis en inzichten zijn noodzakelijk om kinderarmoede te begrijpen en bestrijden.</p> <p><i>Dit is een hoopvol frame en bekijkt armoede niet louter problematisch. Lees jij ook de andere frames? Ze helpen je om nog genuanceerder te kijken.</i></p>
<p>12</p> <p>Jij stelt de huidige westerse manier van leven en ons consumptiepatroon in vraag. Is een kind zonder smartphone arm? Geen liefde en aandacht is toch erger dan materiële tekorten? Je gaat ervan uit dat echte armoede in Vlaanderen niet bestaat.</p> <p><i>Dit frame zet ons consumptiepatroon en statussymbolen op losse schroeven. Lees jij ook de andere frames? Ze helpen je om nog genuanceerder te kijken.</i></p>	<p>11</p> <p>Kinderarmoede aanpakken doen we vooral om ons geweten te sussen, uit religieuze verplichtingen of om onze maatschappij 'op orde' te houden: ieder zijn plaats. We helpen wel, maar echt iets veranderen kunnen (of willen) we toch niet.</p> <p><i>Dit frame problematiseert de armoedebestrijding en verhindert dat armen zelf hun lot in handen nemen. Lees jij ook de andere frames? Ze helpen je om nog genuanceerder te kijken.</i></p>	<p>10</p> <p>Voor jou strookt kinderarmoede niet met onze fundamentele maatschappelijke waarden zoals gelijke kansen, individuele ontplooiing, participatie en solidariteit. Kinderarmoede is een wake-upcall: we moeten in gang schieten.</p> <p><i>Dit frame gooit engagement in de strijd. Verantwoordiging werkt als motor. Lees jij ook de andere frames? Ze helpen je om nog genuanceerder te kijken.</i></p>	<p>9</p> <p>Kinderarmoede is zoals koorts, een symptoom van een dieper maatschappelijk probleem: onze maatschappij is niet meer in staat om goed te zorgen voor iedereen. Het is aan de overheid om hier wat aan te doen, niet aan mij.</p> <p><i>Dit frame legt de schuld van armoede niet bij de arme zelf en riskeert dat je de verantwoordelijkheid alleen bij de overheid legt. Lees jij ook frame 10 en de andere? Ze helpen je om nog genuanceerder te kijken.</i></p>

Artikels uit HUMO: Dossier Armoede

Kijk eens in de brooddoos: 'Soms breng ik 150 koffiekoeken mee naar school'

Het goede nieuws? In de refters van onze scholen tref je nog maar zelden boterhammen aan die in zilverpapier verpakt zijn. Duurzame brooddozen zijn de norm. Het slechte nieuws is dat ze steeds vaker leeg zijn, of gevuld met ziekmakende rotzooi. Humo lichtte, met het oog op het nieuwe schooljaar, het deksel van de dozen.

'Een paar keer per week valt er een meisje flauw in de klas. Dan vragen wij: 'Heb je vanochtend ontbeten?' Het antwoord luidt meestal: 'Nee''

Nee, zegt **Dirk Veldeman**, directeur van het Karel Buls-atheneum in Brussel, een warme maaltijd is op zijn school niet meer te verkrijgen. De interesse van de leerlingen was te klein. En eerlijk is eerlijk: lekker waren die aangeleverde maaltijden ook niet. Nu biedt de school broodjes aan, die ze in de loop van de ochtend bij een traiteur bestelt. Maar ook de verkoop van broodjes neemt zienderogen af. De leerlingen brengen doorgaans zelf hun brooddoos mee, al kan de inhoud danig verschillen.

Dirk Veldeman «Je hebt nog leerlingen die een stapeltje verse boterhammen naar school meebrengen of een lekkere pasta – gezonde dingen. Maar ze vormen stilaan een kleine minderheid. Soms zit er niks in de brooddoos van een leerling. Of chips, koeken, wafeltjes. Vroeger zaten leerlingen over de middag een halfuur aan tafel, nu lopen ze bij wijze van spreken de refter binnen en buiten. Maar hun honger is niet gestild. En na de middag zien we het resultaat: de honger speelt op, hun aandacht verslapt, het is lastig om hen bij de les te houden.»

Niet alleen op school wordt weinig en ongezond gegeten, thuis is het net zo'n probleem. Veel leerlingen komen 's ochtends met een lege maag aan, zegt Veldeman. 'Een paar keer per week gebeurt het dat we een meisje op het secretariaat krijgen dat in de klas is flauwgevallen, of dat dreigt te doen. Onze eerste vraag is altijd: 'Heb je vanochtend ontbeten?' Het antwoord luidt meestal: 'Nee.' Dan geven we een blikje cola: snelwerkende suikers, daar knappen die meisjes van op.'

'Soms breng ik honderdvijftig koffiekoeken mee naar school: sommige leerlingen vliégen daarop af en slaan een koek of drie naar binnen'**BART CRIKEMANS, LERAAR**

Het atheneum deelt over de middag gratis soep uit, zo krijgen de jongelui toch een beetje groenten binnen. En in de diepvries zit een brood, voor wie helemaal niks heeft

meegebracht. **Veldeman** «Een lege brooddoos kan op twee dingen wijzen: kansarmoede of verkeerde voedingsgewoonten. Cola en chips kosten ook geld, een boterham met kaas is niet duurder. Leerlingen betalen de prijs voor de slechte organisatie in een gezin waar geen tijd of aandacht is voor gezonde voeding. Wij proberen hen bewust te maken van de mogelijkheden die er zijn. De keuze die ze hebben. Daarom geven we elke leerling bij inschrijving een gratis brooddoos. Als ze de doos in de loop van het schooljaar nog bij zich hebben, worden ze met een appel beloond. Daar zijn ze blij mee, echt waar. Het spoort hen aan om zuinig te zijn op hun brooddoos. Het zilverpapier is bijna helemaal uit onze refter verdwenen.»

Bart Crikemans, leraar schilderen en decoratie aan de beroepsschool TNA in Antwerpen, is het snel gaan dagen. Zestien jaar geleden, toen hij aan de Londenstraat begon met lesgeven, ergerde hij zich blauw aan drie zussen die zich, alsof ze het onderling hadden afgesproken, bijzonder onwillig gedroegen in de klas. '14, 15 en 16 waren ze,' zegt Crikemans, 'en er viel geen land met ze te bezeilen. Ik nam ze even apart, en toen zei één van hen: 'We hebben al twee dagen niet meer gegeten.' Ik was op slag niet meer boos.'

Crikemans verdiepte zich in het lot van de zussen. Hij zocht uit in welke omstandigheden ze leefden, en besloot wat extra artikelen in zijn mandje te leggen als hij ging winkelen. Zo is het begonnen, zegt hij. Nu haalt hij bij bakkers in de buurt de onverkochte voorraad op, en deelt die uit op school.

'Vroeger had je één sociaal geval in een klas van 16 leerlingen, nu heb je klassen van 25 kinderen, en heeft bijna iederéén het moeilijk' DIRK VELDEMAN, DIRECTEUR

Bart Crikemans «Soms breng ik honderdvijftig koffiekoeken mee die ik mooi in de refter uitstal. Iedereen mag toetasten, maar sommige leerlingen vliegen daar werkelijk op af, en slaan een koek of drie naar binnen. Dat is niet mooi om te zien, maar ik begrijp het wel: die gasten rammelen van de honger.»

Ook Crikemans zijn de toenemende lege brooddozen opgevallen. Of dozen met oud brood. Of brood zonder beleg. Of koekjes waarvan de houdbaarheidsdatum al lang verstreken is. 'Ik ben blij als ik leerlingen een broodje zie eten.'

In de wintermaanden koken Crikemans en zijn collega's soep.

Crikemans «De armoede neemt toe, bij Belgen en buitenlanders. Vroeger had je één sociaal geval in een klas van zestien leerlingen, nu heb je klassen van vijfentwintig leerlingen, en heeft bijna iedereen het moeilijk – met uitzondering van de uurwerkmakers. Hun ouders hebben vaak een bloeiende zaak.»

De enthousiaste leraar weet wat ze zeggen. Dat arme mensen medeverantwoordelijk zijn voor hun trieste lot omdat ze geld uitgeven aan dure en domme dingen, zoals abonnementen voor

betaaltelevisie en nieuwe smartphones, terwijl ze levensnoodzakelijke spullen tekortkomen. Maar hij weigert mee te gaan in dat discours. 'We moeten mensen beter begeleiden, anders breken ze nooit uit de helse cirkel van misère en machteloosheid. Ik zie te veel generatie-armoede.'

Sigrid Aertgeerts, directrice van de kleuterschool van het Heilig Hart in Heverlee, wordt boos als ze mensen hoort afgeven op die 'spilzieke' armen. 'Waarom denk je dat mensen zich diep in de schulden steken om de laatste smartphone te kopen? Ze willen erbij horen. Ze doen álles om erbij te horen. Het komt ons niet toe daar een moreel oordeel over te vellen.'

In de kleuterschool van Heverlee staat een kast met een gordijntje voor. Ouders en leerkrachten kunnen er voedsel achterlaten voor gezinnen van armlastige kleuters. De actie De Kast ontstond twee jaar geleden toen het Canvas-reportageprogramma 'Panorama' een documentaire over armoede in Vlaanderen uitzond, met als schokkende boodschap: één op de tien Vlaamse kinderen leeft onder de armoedegrens. Eén op de tien kinderen zou, om financiële redenen, ook geregeld een maaltijd overslaan.

'Dat raakte me,' zegt **Nele Rubens**, moeder van drie kinderen op het Heilig Hart.

Nele Rubens «In de klas van mijn kinderen zijn ze gemiddeld met twintig, dat maakt dus zestig kinderen. Van die zestig hadden er zes te weinig eten. Zes! En ik had daar nooit wat van gemerkt. Ik heb gelijk brood en jam gekocht, spaghetti, fruit, en ik heb andere mama's aan de schoolpoort aangesproken. Zo zijn we voedsel gaan verzamelen. We maken mooie voedselpakketten, die Sigrid discreet verdeelt onder de ouders van kleuters die het kunnen gebruiken. Zij kent de mensen het best.»

Directrice Aertgeerts maakt elk jaar een lijst op van gezinnen die voor voedselbedeling in aanmerking komen, maar dat is geen sinecure. Ze overlegt met haar zorgcoördinator, spreekt met leerkrachten, raadpleegt ouders. Ze voert ook lange intakegesprekken met nieuwe ouders, luistert zo scherp mogelijk.

Sigrid Aertgeerts «Als ouders in dat eerste gesprek al informeren naar de kostprijs van een activiteit, dan gaat er een belletje rinkelen: in vergelijking met de lagere en de middelbare school is de kleuterschool goedkoop. Ik zeg soms: 'Als het financieel niet lukt, laat me iets weten.' Maar niemand doet dat.»

'Vorig jaar hebben we ook speelgoed ingezameld met Sinterklaas. Eén kindje, dat voor het eerst iets van de Sint kreeg, zei: 'Dit jaar ben ik niet stout geweest''NELE RUBENS, MAMA

Veldeman «Soms haken leerlingen af voor een sportdag of een uitstap om medische redenen. Maar als je het natrekt, blijken die redenen ongegrond en gaat het om iets anders: geld. Het is niet eenvoudig mensen daarover te laten praten.»

Aertgeerts «Ik merk het als rekeningen niet worden betaald. Dan krijgen ouders een aanmaning. Als daar geen reactie op komt, nodigen we ze op school uit. 'We zijn het vergeten,' zeggen ze meestal. Maar na enig aandringen, komt het er wel uit: ze hebben het geld niet. Dan ga ik na hoe we die mensen kunnen helpen. Maar het blijft moeilijk om armoede te ontdekken. Het kán niet anders of we zien nog altijd mensen over het hoofd.»

Rubens «De vakantie is een zware tijd. Dan zit ik met een schuldgevoel: hoe komen die mensen de zomer door? Je kunt ze niet bereiken.»

Aertgeerts «We hebben in juni nog mooie pakketten gemaakt, met appels, kaas en charcuterie boven op de rijst, pasta en granen.»

Rubens «Oké, maar na twee weken is dat op.»

Aertgeerts «In september hebben we weer mooie dingen: ouders brengen de overschot van de groenten en het fruit uit hun tuin mee. Dat kost niets, en het is een kleine moeite.»

Intussen is de actieradius van De Kast uitgedijd: niet alleen voedsel, maar ook kleding en geld worden ingezameld. En met het oog op de komst van Sinterklaas gaat Nele bij particulieren en warenhuizen op strooptocht voor speelgoed – véél speelgoed.

Rubens «Vorig jaar hebben we aan 108 kinderen elk tien stuks gegeven. Eén kindje, dat voor het eerst iets van de Sint kreeg, zei: 'Dit jaar ben ik niet stout geweest.'»

Schimmel in de drinkbus

Professor **Ides Nicaise** (KU Leuven), specialist in armoede en sociale ongelijkheid, heeft geen weet van cijfers in verband met voedingsgewoonten. Voor kinderarmoede in Vlaanderen noemt hij Kind en Gezin een betrouwbare bron: zij maakten dit jaar melding van 10,5 procent, en van een gestage stijging. Er is ook een algemene tendens tot verjonging van de armoede: met name jonge gezinnen en kinderen raken in de problemen. 'Dat heeft te maken met de

almaar groeiende inkomensongelijkheid, de versplintering van de gezinnen en de toename van allochtone gezinnen, die het doorgaans met minder moeten stellen en meer kinderen hebben.'

Ides Nicaise «Natuurlijk is slechte voeding een probleem, laat staan ondervoeding. De gevolgen ervan reiken ver: het tast niet alleen de fysieke, maar ook de intellectuele ontwikkeling van een

kind aan, het beschadigt het brein. Scholen met kansarme leerlingen krijgen extra werkingsmiddelen van de overheid. Sommige gebruiken dat om soep en fruit en warme maaltijden te kopen. Sommige politici hebben daartegen geprotesteerd: 'Daarvoor is het geld niet bedoeld!' Maar ik noem dat net een juist gebruik van de middelen: een kind met honger kun je niets bijbrengen. De school moet eerst de honger wegwerken, dat is elementaire humanitaire aandacht. De school is er niet alleen voor kennisoverdracht.»

'Je treft wat aan in brooddozen,' zegt **Bart Houwen**, directeur van kleuterschool Westdiep in Oostende. 'Ik heb al koude frietjes gezien, een hamburger, oud brood, maar alles bij elkaar genomen, valt het wel mee. Mijn zoon staat in het Algemeen Welzijnswerk, die ziet andere dingen.'

Carine Bangels, kinderverzorgster in twee gemeentelijke basisscholen in Rotselaar, vertelt over een jongetje dat elke middag aan een hoekje van de tafel zit te eten met gebogen hoofd en zijn brooddoos diep verborgen tussen zijn gekruiste armen. 'Beschaamd om de povere inhoud, vermoed ik.'

'Kinderen beoordelen elkaar op grond van hun brooddoos,' zegt Ides Nicaise. 'Wie lekkere dingen mee heeft, staat hoger in aanzien.'

Carine Bangels heeft al vreemde ontdekkingen gedaan.

Carine Bangels «Spaghetti op de boterham van een jongen, mét tomatensaus en slierten. Hij trok een vies gezicht. Ik zeg: 'Dat versta ik, vriend.' En ik heb het weggekieperd. Volgens mij had zijn papa er niet bij nagedacht. Dat is zo'n type, normaal geeft hij altijd boterhammen met choco mee.»

Een andere keer stelde ze schimmel vast in de drinkbus van een meisje.

Bangels «Ik heb het heel voorzichtig aan haar mama gemeld. Het was delicaat: die vrouw heeft een hoge positie. Maar ze accepteerde het, ze was zelfs blij dat ik het had gezegd. Maar je kunt zo iets alleen zeggen als je een band met iemand hebt, anders komt het te hard aan.»

Heeft ze het ook gezegd tegen de vader van het spaghetti-jongetje? Ze lacht. 'Nee, dat heb ik niet aangedurfd.'

Oostendenaar Bart Houwen zit er niet mee om slecht nieuws te brengen, beweert hij. Dat komt omdat hij zijn pappenheimers kent. Hij is al vijftien jaar directeur van de kleuterschool en heeft het Westerkwartier – waar de school is gevestigd – voor zijn ogen zien verkrumelen. En met de verkrumeling nam de misère toe. 'Dit is een stedelijke omgeving: mensen blijven niet achter hun gordijntjes zitten zoals in een dorp. Ze komen naar buiten met hun problemen. Ze hebben geen gêne.'

Bart Houwen «Als de armoede zo zichtbaar en direct is, hoef je geen dingen te verbloemen.»

Houwen maakt zich niet druk over korsten in een brooddoos. Dat valt makkelijk op te lossen: hij laat de andere kinderen hun boterhammen delen. Hoe simpel kan het zijn? Wat hem wel dwarszit, is het vermoeden dat veel kleuters thuis geen warme maaltijd meer krijgen, of je moest een hamburger-friet bij McDonald's als dusdanig kwalificeren. 'Het doet pijn te beseffen dat aan de basisbehoeften van zulke jonge kinderen niet wordt voldaan.'

Crikemans «Het vaste patroon van gezond eten is verdwenen. Dat zie je ook aan de huidskleur van mensen als ze wat ouder worden: op hun 35ste zien ze er bleek en vaal uit. Hun haar valt uit als gevolg van te veel oud brood en te weinig groenten en fruit.»

'We hebben zo weinig tijd,' zegt **Anne Blondeel**, directrice van 't Klavertje Vier in Vilvoorde, een lagere school voor buitengewoon onderwijs. 'Ook niet om 's ochtends met de kinderen te ontbijten en boterhammen te maken.'

Op de Vilvoordse school hebben de leerlingen op een keer een door de ziekteverzekering gesponsord ontbijt gekregen: lekkere en gezonde dingen à volonté in een rustige sfeer. Het verschil achteraf was aanzienlijk.

Anne Blondeel «De kinderen waren meer geconcentreerd en rustiger in de klas. Dat zegt veel: de meesten ontbijten niet.'

Blondeel heeft ook een brood in de diepvries, en choco en jam binnen handbereik.

Blondeel «Vroeger liet ik kinderen daarvoor een kleinigheid betalen, nu vraag ik niks meer, ook uit respect voor de ouders. Maar op zich vind ik het een fout principe mensen niet te laten betalen. Een kleine vergoeding volstaat, een symbolisch bedrag. Je mag niet de indruk wekken dat het vanzelfsprekend is dat je schulden kwijtscheldt.»

Bart Houwen is het daarmee eens.

Houwen «Mensen moeten op zijn minst bereid zijn een deel te betalen. Maar wij moeten ook rekening houden met hen: we hoeven niet op uitstap naar Plopsaland. Wij gaan wel naar het strand een beetje verderop. En als we dat doen, vragen we de kinderen niet om zonnecrème mee te brengen, nee, we kopen zelf een fles en smeren de kindjes daarmee in. We jagen de mensen niet op kosten. Als we knutselen, vragen we de ouders ook niet om spullen mee te geven, zelfs geen wasknijper. Wij kopen alles zelf.»

'Wij stellen het materieel ook zelf ter beschikking,' zegt Bart Crikemans van TNA Antwerpen. 'Als we dat niet zouden doen, zouden we maanden verliezen voor de leerlingen hun gerief hebben. We zouden geen les kunnen geven.'

Blondeel «Er blijven veel rekeningen onbetaald. Als het te veel wordt, sturen we mensen een herinneringsbriefje. Als dat niet helpt, nodigen we ze uit en stellen een afbetalingsplan voor. Maar

ook dat is geen mirakeloplossing: sommige mensen betalen niet. Wat doe je dan? Je eigen werkmiddelen aanspreken. Dat verkies ik toch boven een incassobureau inschakelen. Pas op, veel scholen doen dat wel.»

Nicaise «Meer dan duizend Belgische scholen werken met incassobureaus.»

Blondeel «Zo blaas je wel de bruggen met de ouders op.»

Sigrid Aertgeerts zucht diep. De vraag was of zij de medewerking van incassobureaus heeft overwogen. Het is haar gesuggereerd, zegt ze.

Aertgeerts «Ik houd het af. Nu ja, ik heb misschien makkelijk praten: ik sta dicht bij de ouders, ik kan hen op mijn manier aanporren. Alleen, de tijd ontbreekt om het kort op te volgen: pas na enkele maanden zie ik hoe hoog sommige rekeningen oplopen. Ik vind wel dat mensen moeten betalen wat ze kunnen, desnoods 5 euro per maand.

»Je kunt mensen ook op een andere manier laten betalen. Door ze vrijwilligerswerk te laten doen, bijvoorbeeld. Een mama heeft, in ruil voor de kwijtschelding van een deel van haar schulden, middagtoezicht gehouden. Ze was trots dat ze het mocht doen, ze voelde zich gewaardeerd.»

Als zoete broodjes

Professor Nicaise kent de verhalen van lege brooddozen in schoolrefters. De toestand is nijpend in een groot deel van Vlaanderen, maar hij waarschuwt voor dramatische conclusies.

Nicaise «De lege dozen raken ook aan de problematiek van ons almaar jachtiger leven, waarbij ouders te weinig aandacht hebben voor hun kinderen. Het gaat niet alleen om kansarmoede. Het kan ook dat leerlingen hun boterhammen op weg naar school in de vuilnisbak hebben gegooid, dat weet je niet.

'Liesbeth Homans wil op school warme maaltijden laten aanbieden voor 1 euro: 'Op zich een goed idee, maar het risico op stigmatisering is niet denkbeeldig''

»Minstens zo belangrijk als de brooddozen is ook de ongelijke kwaliteit van het onderwijs voor kinderen uit een achtergesteld milieu. Ze krijgen les van minder geschoolde en minder ervaren leerkrachten, ze worden minder goed omkaderd en sneller doorverwezen naar het buitengewoon of beroepsonderwijs. Dat zijn zwaarwichtige factoren. Een beter voedingspatroon lost dat niet op.

»Minister van Armoedebestrijding **Liesbeth Homans** heeft in het Vlaams Armoedeplan de maatregel opgenomen om op school warme maaltijden aan te bieden voor 1 euro. Op zich een goed idee, maar ik vraag me af: hoe zal dat in de praktijk verlopen? Gaan de leerlingen die recht hebben op zo'n goedkope maaltijd in een aparte refter zitten? Het risico op stigmatisering is niet denkbeeldig. En: hoe vrij zullen ze zijn zo'n maaltijd te weigeren? In Groot-Brittannië is het systeem

al in voege. Een gratis schoolmaaltijd is daar hét kenmerk van kansarmoede. Dat is niet best. In Finland pakt men het anders aan: daar is het middagmaal gratis voor álle leerlingen en koken kinderen zelf. Dat lijkt me ideaal, maar het is ook duurder voor de overheid. Enfin, ik ben benieuwd.»

Bart Houwe, de directeur van de kleuterschool in Oostende, is een man met een missie. Hij weet dat zijn kinderen met een achterstand aan het leven beginnen. 'Een rugzakje': zo noemt hij het in pedagogisch jargon.

Houwe «De kansen voor een goede opvoeding zijn kleiner, maar daarom niet onbestaande. Het is onze taak de kansen van die kinderen intact te houden: ze mogen niet voorgoed beschadigd raken, dat zijn wij hun verplicht.

»Kansarmoede maakt ons ook rijker. Wat wist ik van het leven toen ik op mijn 40ste directeur werd? Ik was nog groen achter mijn oren! Ik was nog niet bij mensen geweest waar 's winters de verwarming niet aanstond. Het doet pijn kinderen in zulke omstandigheden te zien opgroeien. Het maakt je opstandig, maar tegelijk sterkt het je in je vastberadenheid om het goed te doen. Wij kunnen hetzelfde als andere scholen, maar wij moeten creatiever zijn. Eén voorbeeld: kansarme en allochtone ouders krijg je niet snel naar een ouderavond. Wat hebben wij gedaan? Alle kleuters en peuters gefilmd. En we hebben de ouders uitgenodigd op een filmavond. De zaal zat bomvol voor een film waarin we eigenlijk de werking van de school uitlegden.»

'Het mooiste zijn de oud-leerlingen die je op straat aanspreken,' zegt Bart Crikemans. 'Een tikje beschaamd: 'Meneer, u hebt zo met ons afgezien.' Ze zeggen het niet met zoveel woorden, maar je voelt dat ze dankbaar zijn. Dat geeft me de drive om te blijven doen wat ik doe. Het is niet voor niks. Je voelt grote dankbaarheid.'

In het verhaal van Dirk Veldeman zit dezelfde ondertoon. Er is in zijn Brusselse atheneum veel veranderd in de loop der jaren: van een overwegend witte school is het geëvolueerd naar een gemengde instelling, met heel wat kinderen van vluchtelingen – razend ambitieus maar worstelend met een wurgende onzekerheid. Dat vergt een andere aanpak. Leerlingen spreken verschillende talen, vaak zelfs geen Frans, en worden begeleid door organisaties van niet-Vlaamse origine. Het is een complex kluwen. En gezonde voeding is nog het minste probleem.

Veldeman «Met kerstmis geven we tegenwoordig een multicultureel buffet. We vragen de ouders van de leerlingen gerechten uit hun cultuur te bereiden en mee te geven. Meestal zijn dat zeer verscheiden buffetten – mooi om te zien. We dringen er ook op aan om gezonde dingen mee te brengen, maar aan het eind moet je toch altijd weer vaststellen dat het fruit is blijven liggen, en alle zoete dingen weg zijn.

»Als we half september met onze eerstejaars op zeeklassen gaan, organiseren we een ontbijtbuffet. Dan zijn we zeker dat de kinderen goed hebben gegeten voor ze op reis vertrekken. En dat ze ook

allemaal een picknick voor 's middags hebben. We gaan zo ver omdat we voelen dat het de moeite is. Een financiële barrière mag geen hinderpaal zijn in de ontwikkeling van een kind.»

Lege brooddozen, openstaande schoolrekeningen, niet betaalde leerboeken, een gebrek aan warme kleding in de winter... Bij de start van elk schooljaar erkent de politiek het probleem van kinderarmoede en kondigt ze actieplannen en ambitieuze projecten aan. Tegelijkertijd maken scholen en leerkrachten zich op voor een nieuw jaar waarin ze met beperkte middelen en de nodige dosis creativiteit dagelijks de armoede onder hun leerlingen moeten bestrijden. Maar zowel de organisaties van vrijwilligers en welzijnswerkers als de onderwijsskorpels zijn het beu: 'De samenleving ligt alleen in september wakker van armoede op school.'

Lees ook deel 1:

'Wie in het onderwijs staat, moet weten hoe mensen die continu in overlevings-modus zitten, leven en denken.'

Humo's reportage over armoede in de Vlaamse scholen kwam niet als een verrassing bij de onderwijsskorpels of de welzijnswerkers die kansarme gezinnen volgen en ondersteunen. Hoe schrijnend ook, het probleem is al lang bekend: schooldirecties en leerkrachten krijgen steeds vaker te maken met tekenen van armoede. Of dat nu gaat om een lege of onbestaande broodtrommel, niet betaalde facturen voor lesmateriaal of een gezinssituatie die het onmogelijk maakt om huiswerk te maken.

'Armoedebestrijding is geen prioriteit voor deze regering. Ze heeft zelfs maatregelen genomen waarvan men weet dat ze de kwetsbaarste mensen treffen'

Organisaties als Welzijnzorg, de begunstigde van Humo's brooddozenactie, denken met de politiek mee over hoe kinderarmoede beter aangepakt kan worden. Medewerker politiek beleid **Bert D'hondt** wordt soms moe van de uitzichtloosheid van de situatie.

Bert D'hondt «Het verhaal van de lege brooddozen is uiteraard niet nieuw, net zomin als alle andere facetten van kinderarmoede die dezer dagen door pers en politiek worden besproken. Het probleem is dat het elk jaar in de belangstelling komt aan de vooravond van de eerste schooldag

om snel daarna weer in de koelkast te verdwijnen tot het jaar nadien – tussenin wordt er te weinig gedaan.»

Brigiet Croes is de voorzitter van de vzw Domo (Door Ondersteuning Mee Opvoeden), een vrijwilligersorganisatie die langdurige steun biedt aan kansarme gezinnen in meerdere Vlaamse steden en gemeenten. Zij sluit zich bij D'hondt aan.

Brigiet Croes «Mensen lezen de artikels eind augustus, en denken: 'Een kind dat met honger in de klas moet zitten, dat is erg.' Daarna krijg je allerlei initiatieven – die weliswaar nodig zijn om de acute noden te lenigen, maar die ons geen stap dichterbij een oplossing brengen – en verdwijnt het probleem weer naar de achtergrond.»

Eigen potje koken

HUMO Hebt u dan een concrete oplossing? In sommige landen in Noord-Europa is de warme maaltijd op scholen gratis voor alle kinderen.

D'hondt «Gratis maaltijden hebben veel voordelen: een school maakt dan geen onderscheid tussen arme en rijkere kinderen, en kinderen uit kansarme gezinnen vallen veel minder op. Maar het zou een gigantische investering zijn. Ook omdat op de meeste scholen geen infrastructuur meer aanwezig is: de eigen keuken bestaat allang niet meer. Enfin, ik denk dat ik het antwoord van minister van Onderwijs **Hilde Crevits** (CD&V) al ken: 'Dat is in deze tijden helaas niet mogelijk.'»

'Huiswerk in het basisonderwijs vergroot de ongelijkheid. Schaf het af' BRIGIET CROES

HUMO Mevrouw de minister, is de invoering van gratis maaltijden in scholen een optie in Vlaanderen?

Hilde Crevits «De Scandinavische aanpak heeft zijn nut bewezen: stigmatisering is daar bijvoorbeeld niet aan de orde. Maar: iedereen zal begrijpen dat daar een flink prijskaartje aan hangt, en daar hebben we helaas niet de budgettaire ruimte voor.»

'Natuurlijk is dat momenteel onbetaalbaar,' zegt ook **Chris Wyns** van de onderwijskoepel Katholiek Onderwijs Vlaanderen. 'Dat gezegd zijnde: de minister zou ook creatief kunnen zijn en een variatie op het thema kunnen uitwerken.'

Chris Wyns «Kijk naar Groot-Brittannië: daar betalen kinderen hun schoolmaaltijden met een badge. Bij een arm kind wordt die maaltijd niet in rekening gebracht – zonder dat de andere leerlingen daar weet van hebben. Alle kinderen hebben dezelfde badge, dus niemand hoeft het stigma van armoede te dragen. Zo'n oplossing is veel goedkoper maar minstens even doeltreffend.»

Croes «Een heel lovenswaardig alternatief, maar je lost er de kinderarmoede niet mee op. Er zijn zo veel dingen die veel minder opvallen dan een lege broodtrommel, en om díé op te lossen moet je de sociale en financiële positie van die mensen verbeteren.»

HUMO Waar moet dat geld dan vandaan komen?

D'hondt «Soms is dat geld er al, maar belandt het niet bij de juiste mensen. Denk aan de automatische toekenning van studietoelagen, die al jaren wordt beloofd, maar nog altijd niet ingevoerd is. Het geld wordt toegekend vanaf het kleuteronderwijs tot en met de universiteit, maar veel mensen hebben moeite met de aanvraagprocedures. De formulieren zijn zo ingewikkeld dat ze er niet aan beginnen, of fouten maken. Sommige mensen weten zelfs niet dat die studietoelagen bestaan.

»Het zou nochtans zo gemakkelijk zijn mocht men de databanken van de betrokken overheidsadministraties – financiën, de burgerlijke stand en de OCMW's – koppelen. Dan weet de overheid precies welke gezinnen nood hebben aan een studietoelage.»

'Er is gewoon geen budgettaire ruimte voor gratis schoolmaaltijden voor iedereen.'

HUMO Is er eigenlijk controle op wat ouders met die studietoelage doen?

D'hondt «Nee, dat zou ook onbegonnen werk zijn. Bovendien moet je ervan uitgaan dat ouders, arm of rijk, het beste willen voor hun kinderen. De verantwoordelijkheid voor de besteding moet bij hen blijven. Natúúrlijk zien we weleens ouders die hun geld niet op de slimste manier uitgeven. Maar ook dát heeft een reden. Als ze voor hun kinderen een dure boekentas van 'Minions' kopen, dan doen ze dat in de hoop dat hun kinderen er op die manier wél zouden bij horen.»

Afdankertjes

HUMO Kan de armoedebestrijding op de scholen zelf beter?

D'hondt «Sommige leerkrachten verzetten fantastisch werk. Maar velen zijn niet opgewassen tegen de problemen van armoede en diversiteit. De gemiddelde leraar komt uit een typisch blank en Vlaams middenklassegezin. Als je dan voor een klas komt te staan waar alle problemen van de wereld samenkomen in twintig leerlingen, dan is het bijzonder lastig om specifieke tekenen van armoede te herkennen. Niet iedereen kan het onderscheid maken tussen een luie, ongemotiveerde leerling of een kind met een problematische achtergrond.

»Omgaan met diversiteit en armoede zou als vak moeten worden opgenomen in het basispakket van de lerarenopleiding. Nu gebeurt dat in veel hogescholen niet of te weinig.»

Croes «Wanneer je in het onderwijs staat, moet je weten hoe mensen die continu in overlevingsmodus zitten, leven en denken. Je moet weten wat het betekent om uitgesloten te worden.»

HUMO Waar moeten leerkrachten dan zoal op letten?

Croes «Neem nu iets onschuldigs als het traditionele vragenuurtje op maandagmorgen in de kleuterklassen en de basisschool: wat heb je dit weekend allemaal voor leuks gedaan? Wat moet een kind vertellen dat nooit iets bijzonders doet, maar thuiszit voor de televisie of gewoon op straat speelt?»

D'hondt «Het is vaak ook heel delicaat. Als een leraar op school ziet dat kinderen oude, vuile of zeer versleten kleren dragen, dan kan hij beslissen om kleding van thuis mee te nemen voor die kinderen. Dat is zonder meer lovenswaardig. Maar je moet ervoor waken dat het niet stigmatiserend werkt. Je moet ook op voorhand de ouders inlichten, want je wil niet in de situatie komen dat een kind thuiskomt en tegen zijn ouders zegt: 'Hier, ik heb een zak met afdankertjes gekregen, want jullie zijn sukkelaars.' In dit soort situaties moet iedereen z'n waardigheid kunnen behouden.»

'We willen de kinderarmoede halveren tegen het einde van de legislatuur.' JAN VAN DER VLOET (WOORDVOERDER LIESBETH HOMANS)

HUMO Wat moet een leerkracht doen als een kind niet meekan op een uitstap omdat zijn ouders geen geld hebben?

Wyns «Het gebeurt vaak dat kinderen niet meegaan omdat hun ouders de factuur niet kunnen betalen. Het probleem is dat die dure uitstappen zelfs bepalend worden bij de schoolkeuze. Ouders schrijven hun kind dan maar in bij een instelling die het goedkoper aanpakt. Dus liever een school die een sportdag op het eigen terrein organiseert dan één die met de kinderen de Lesse gaat afvaren of op skireis gaat. Die mechanismen moeten eruit. Hoe? Door creatieve manieren te zoeken die ervoor zorgen dat iedereen de kans krijgt om mee te gaan. En niet door vestzakbroekzakoperaties zoals de verkoop van pralines. Want wie koopt die pralines? Dezelfde middenklasse. Kansarme kinderen hebben niet hetzelfde netwerk als leerlingen uit de middenklasse om die pralines te slijten.»

Schaf huiswerk af

HUMO Eén van de pijnpunten in de armoedebestrijding is het huiswerk: veel kinderen hebben thuis niet de juiste omgeving om hun huiswerk te maken.

Croes «In de eerste plaats is de digitalisering van onze maatschappij, die ook tot in de scholen is doorgedrongen, een steeds groter probleem. Heel veel huistaken staan tegenwoordig op een

digitaal schoolplatform als Smartschool. Zelfs op de lagere school worden kinderen aangemoedigd om extra oefeningen online te maken. Als je ouders geen laptop of pc met internetverbinding hebben, dan sta je aan de zijlijn. Wij zien dat heel veel bij de gezinnen die we steunen.

»De oplossing die de scholen voorstellen, is vaak: 'Als je thuis geen pc hebt, maak je taak dan maar tijdens de middagspeeltijd, op één van de schoolcomputers.' Maar is dat een oplossing? Kinderen hun speeltijd afpakken? Bovendien dragen die kinderen ook nog eens het stigma mee dat ze niet mee zijn met hun tijd.»

'Kinderarmoede komt elk jaar in de belangstelling aan de vooravond van de eerste schooldag, maar verdwijnt daarna snel weer in de koelkast.'

HUMO Is het een oplossing om op de lagere school uitsluitend papieren huiswerk mee te geven?

Croes «Niet echt. In de meeste kansarme gezinnen is er geen leercultuur. De ouders hebben niet het opleidingsniveau en de talenkennis om hun kind adequaat te helpen en te ondersteunen bij zijn huiswerk. Bovendien zijn die mensen bezig met overleven – voorlezen en spelletjes spelen zijn er dan niet bij. De achterstand is er al voordat ze naar de lagere school gaan.

»Weet u in welke thuissituatie veel van die kansarme kinderen leven? Ik geef u een voorbeeld zoals er vele zijn in Vlaanderen: een alleenstaande moeder met 3 of 4 kinderen woont in een piepklein appartementje met twee overvolle slaapkamertjes. De living-met-kookblok is niet groter dan een gemiddelde keuken. Terwijl de moeder aan het koken is, de kleuter voor de televisie zit en er daartussen ook nog een luidruchtige peuter rondkruipt, moet de oudste zijn huiswerk maken. Allemaal in dezelfde ruimte: je moet nogal een discipline hebben om je in die omstandigheden te kunnen concentreren.»

HUMO Hoe kunnen die kinderen geholpen worden?

Croes «Heel simpel: schaf het huiswerk in de lagere scholen af. Huiswerk vergroot de ongelijkheid in het basisonderwijs.

»Er moet natuurlijk wel iets anders in de plaats komen: extra activiteiten op school, of indien nodig een extra halfuur les. We moeten naar een systeem waarbij kinderen in de school alles leren wat ze moeten leren, zodat ze na schooltijd tijd hebben voor iets anders. Die ongelijkheid moet weg, maar het niveau mag niet omlaag gaan. Want onder kansarme kinderen zijn er velen die gebaat zijn bij een hoog niveau. Arm betekent niet dom.»

Wyns «Ook in het secundair onderwijs wordt het huiswerk op zich niet genoeg in vraag gesteld. Is het wel functioneel? Biedt het een meerwaarde? Vooral voor kansarme kinderen moet je je

afvragen wat voor zin het heeft om huiswerk mee te geven, als ze dat thuis toch niet kunnen maken. Het maakt de kloof tussen arm en rijk op school alleen maar groter.»

Scoren op armoede

Als we deze problemen voorleggen aan de bevoegde Vlaamse ministers Hilde Crevits, **Jo Vandeurzen**(CD&V, Welzijn), en **Liesbeth Homans** (N-VA, Armoedebestrijding), krijgen we vooral een opsomming van concrete acties en pilootprojecten voor de indamming van armoede, én uitleg over het ambitieuze Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (VAPA), dat begin juli werd goedgekeurd door de Vlaamse regering. Zo benadrukt Homans' woordvoerder **Jan van der Vloet** dat het VAPA een trendbreuk met het verleden is en dat zijn minister tegen het einde van de legislatuur de kinderarmoede maar liefst wil halveren. Het algemeen armoederisico wil ze met 30 procent zien dalen.

'Het lijkt er zelfs op dat Hilde Crevits nu ook de extra middelen voor kansarme kinderen op school gaat verminderen.'

Het actieplan werd door de Vlaamse Inspectie van Financiën met de grond gelijk gemaakt. 'Geen kans op slagen,' was de conclusie. Het rapport stelde dat het geen maatregelen terugvond die zullen zorgen voor een trendbreuk in de armoedecijfers en dat er te weinig middelen zijn gereserveerd voor de preventie en de bestrijding van armoede.

Hilde Crevits stelt vast dat 'een niet te onderschatten groep gezinnen in armoede leeft' en dat we dit niet mogen tolereren. 'Het komt erop aan om in de toekomst de mazen van onze diverse opvangnetten verder te dichten.'

Vandeurzen, ten slotte, beperkt zich bijna uitsluitend tot het opnoemen van een hele reeks projecten, zoals het succesvolle en al 12 jaar lopende Tutti Frutti, waarbij leerlingen warm gemaakt worden voor vers fruit en groente. Sinds 2003 nemen al meer dan 1.000 basisscholen deel aan Tutti Frutti.

HUMO Doet de overheid genoeg op het vlek van kinderarmoede?

Croes «Ze doen van alles, maar er is geen langetermijnvisie over hoe je moet omgaan met kinderarmoede. In de politiek denkt men: 'Ik heb in het beste geval vier of vijf jaar de tijd, dus ik moet nú scoren.' Men is ongeduldig en wil veel te snel resultaten zien. Als die uitblijven, krijg je bij de volgende legislatuur weer een ander beleid en kan de volgende lichterling zich weer profileren. Terwijl men zich moet afvragen waar we willen staan over 10 of 20 jaar.

»Zowel deze als de vorige regering heeft de armoedebestrijding maar voor een klein deel met structurele middelen gefinancierd, al de rest waren kortlopende projecten. En bij elk nieuw project kun je als organisatie natuurlijk alleen scoren met een vernieuwend en welomlijnd idee. Sorry, maar

dat staat echt haaks op kinderarmoede. Waarom moet de bestrijding vernieuwend zijn? Kinderarmoede is zo oud als de straat.»

HUMO Bent u tevreden met het VAPA? Het wordt voorgesteld als structurele armoedebestrijding.

D'hondt «Deze regering maakt van armoedebestrijding geen prioriteit. Hun actieplan is vergelijkbaar met dat van de vorige regering, niet beter en niet slechter. Maar daarnaast heeft men wel maatregelen genomen waarvan men weet dat ze de kwetsbaarste mensen treffen. Zo zijn in de kinderopvang alleen de tarieven voor de gezinnen met de laagste inkomens omhooggegaan. En vanaf 1 januari 2016 wordt er geen gratis elektriciteit meer geleverd. Toch heeft men de mond vol van sociale correcties.»

Wyns «Het lijkt er zelfs op dat Crevits nu ook de extra middelen voor kansarme kinderen op school gaat verminderen, het zogenaamde GOK-geld (Gelijke Onderwijskansen). Afhankelijk van het aantal GOK-leerlingen heeft een school vandaag recht op extra personeel en extra werkmiddelen – zo'n 100 miljoen per jaar – dat besteed moet worden aan bijscholing van leerkrachten, extra lessen om leerachterstand tegen te gaan en leerlingenbegeleiding.

»Na het rapport van het Rekenhof in juni, over de besteding van de GOK-middelen, gingen de poppen aan het dansen: scholen bleken dat geld niet uit te geven aan de doelen waar de politici het voor bedoeld hadden, maar aan de leerlingen zelf: aan eten, schoolmateriaal, kledij, het kwijtschelden van onbetaalde schoolfacturen en het betalen van uitstapjes. Als je weet dat kansarme kinderen nu al geen toegang hebben tot cultuur en amper buitenkomen, dan kun je daar toch moeilijk tegen zijn? Maar nu wil Crevits dus die extra middelen geleidelijk aan gelijkmatig gaan verdelen over alle Vlaamse leerlingen, wat betekent dat er minder geld zal zijn voor kansarme kinderen. En dat terwijl er scholen zijn met meer dan 90 procent GOK-leerlingen, die er dankzij die extra middelen in geslaagd zijn hun leerlingen goede resultaten te laten boeken.

»Ik begrijp de overheid ook niet. Ze zegt: 'Wij gaan het extra personeel dat jullie gekregen hebben, behouden, maar jullie krijgen er de financiële middelen niet meer voor.' Dat is hetzelfde als een brandweerman erop uitsturen zonder brandweerwagen.»

D'hondt «Een partij als de N-VA wil die extra middelen afschaffen onder het motto: 'Elk kind gelijk'. Maar als we willen dat elk kind gelijke kansen krijgt, dan moeten we ze ongelijk behandelen. Want niet ieder kind komt gelijk aan de start.»

Dossier Kinderarmoede (2): moeders over het leven op straat

Volgens de Armoedemonitor leefden in 2015 nog 150.000 Vlaamse kinderen onder de armoedegrens – kinderen uit gezinnen die minder dan 1.100 euro per maand verdienen. Vorige week legden scholieren uit de West-hoek hun overlevingsmodel uit, vandaag vertellen twee jonge moeders over hun harde leven op straat: drugs, mannen die hen slaan, kinderen die geplaatst worden, met een handvol rosse centjes naar de nachtwinkel...

© Carmen De Vos

'Met 75 euro per week moest ik alles kopen: voedsel, drank, shampoo, pampers, ondergoed'

Strakke jeans, modieus winterjack, blonde lokken. **Jessica***, een vrouw van halfweg de dertig, is ongeveer de laatste die je met armoede in verband zou brengen. Ze heeft vroeger nog modellenwerk gedaan, maar dat is een eeuwigheid geleden, zegt ze. Intussen heeft de storm van het leven hard over haar heen geraasd: in penibele omstandigheden brengt ze drie kinderen groot.

Jessica «Ik kom uit een gezin met twee kinderen: een oudere zus en ikzelf, een nakomertje. Ik zal niet zeggen dat we het thuis niet breed hadden, we hadden wat we nodig hadden, maar meer ook niet: merkkleding kregen we niet. Dat was te hoog gegrepen.

»Op mijn 18de ben ik getrouwd en bevallen van een zoon. Enkele jaren later volgde een tweede zoon. Daarna ben ik gescheiden.

»Na de scheiding heb ik me in het nachtleven gestort, met een grote verbetering alsof ik mijn jeugd wilde inhalen. In het weekend werkte ik in de horeca, na het werk ging ik op stap tot 's morgens vroeg. Ik nam drugs om op de been te blijven: speed, cocaïne, pillen – noem maar op. Wat ik verdiende, gaf ik uit aan drugs en drank. Mijn ouders, die op mijn kinderen pasten, wisten niet wat er aan de hand was.

»Op een bepaald moment hebben we ruzie gekregen. Mijn ouders verweten me dat ik niet naar mijn kinderen omkeek, en ik werd boos. In een *colère* heb ik mijn valies gepakt, mijn jongste zoon in de auto gezet – mijn oudste zoon was bij zijn vader – en ik ben naar Antwerpen gereden, een stad waar ik niemand kende. Zo impulsief was ik toen. Ik dacht maar aan één ding: me amuseren. Ik liep weg van de dingen die moeilijk lagen, ik was bang voor mijn verantwoordelijkheid.

»In Antwerpen heb ik met mijn spaargeld een jaar lang gefeest, tot het op was. Toen hebben ze ook mijn zoon bij me weggehaald, die in de week op internaat zat. Mijn ouders konden het niet meer aanzien: ze hebben hem bij zich in huis genomen, maar eigenlijk kwam hij onder toezicht van de jeugdrechter.

»Na een korte relatie werd ik zwanger van een Afrikaan. De eerste maanden heb ik mijn zwangerschap ontkend: ik wilde het niet weten, ik had al genoeg aan mijn hoofd. Maar op een dag reed ik huilend op de autostrade en duwde ik het gaspedaal in, steeds dieper. Ik dacht: 'Nu heb ik de keuze: ik ga door met leven, of ik maak er een eind aan.' Het was heel heftig, leven of dood, maar ik heb voor het eerste gekozen. Ik wilde leven. Van de ene dag op de andere ben ik gestopt met de drugs. Ik heb ze nooit meer aangeraakt.»

'Men vroeg mij of ik wilde meewerken aan een tv-programma over daklozen. Mijn eerste reactie was: nooit van mijn leven. Maar het programma heeft me sterker gemaakt'

Project Axel

Sahra is 23. Ze heeft twee kinderen, een meisje en een jongen. Sinds kort is ze een semi-BV: ze is één van de vier daklozen die in 'Project Axel' (VIER) 10.000 euro heeft gekregen om haar leven weer op de sporen te krijgen. Maar dat het leven iets ingewikkelder is dan een strak televisieformat hoef je haar al lang niet meer te vertellen. Ze kent de zelfkant als haar broekzak.

Sahra «Ik kom uit een gebroken gezin, zoals dat heet. Mijn ouders waren al niet meer samen toen ik geboren werd. De ene week was ik bij mama, de andere week bij papa. Bij mama had ik één broer en één halfzus. Bij papa had ik drie halfzussen, één stiefzus, één broer en twee stiefbroers. Ik had het goed in die eerste jaren, een leven met een duidelijke structuur. Ik ging naar een katholieke school in Hoboken, waar iedereen een uniform droeg – er was geen onderscheid. Na de school reed ik op mijn fiets met zeven haasten naar de turnvereniging om te trainen. Ik was, als ik dat zelf mag zeggen, een goeie turnster: ik deed aan acrogym met twee partners, twee oudere meisjes. Ik was dus altijd degene die bovenop de levende piramide stond (*lacht*).

»Op mijn twaalfde moest ik kiezen: ofwel zou ik bij mama wonen ofwel bij papa. Ik koos voor papa, maar dat was niet zo'n beste keuze: sindsdien ligt mijn leven helemaal overhoop. Papa ging weg bij zijn vrouw, mijn stiefmoeder, en hij begon aan een reeks van ontelbare verhuizingen. Telkens als hij een nieuwe vriendin had, pakte hij zijn valies – het hele land gingen we rond: Ieper, Hasselt, Peer, Menen, Brasschaat, Antwerpen, Diest. Elke keer verhuisde ik mee, en moest ik weer naar een andere school, waar ik probeerde vrienden te maken. Het was verschrikkelijk.

»Op mijn 14de ben ik voor het eerst van huis weggelopen. Ik trok in bij vrienden, maar het duurde niet lang of de politie had me opgespoord. Toen ze me terug thuis afleverden, zei mijn vader: 'Ik wil haar niet meer.' Zo ben ik in een instelling beland, in Hasselt. Maar ook daar liep ik weg, later

ook uit een instelling in Mechelen. Er was met mij geen huis te houden. Ik kwam dan in een gesloten instelling terecht, in Beernem. Een jeugdgevangenis, geen plek voor een jong meisje dat niets anders heeft misdaan dan weglopen, maar ik schikte me. Ik was niet depri of zo, ik nam ook deel aan de groepsactiviteiten: fietsen, knutselen, dat soort dingen. We hebben zelfs een theaterstuk gebracht. Met heel wat meisjes kon ik het best vinden. Ze hadden allemaal hetzelfde meegemaakt als ik: ze kwamen allemaal uit een slecht functionerend gezin.»

'Ik heb veel ellende gezien, en het erge is: het grootste deel ervan was te vermijden'

Wiet en playstation

Jessica «Ik kwam terecht in een crisiscentrum. Daar stelden ze me voor naar een opvangtehuis voor moeders te gaan. Maar ik was weer koppig, ik dacht: 'Ik heb een leefloon, ik zoek het zelf wel uit.' Ik had een jongen leren kennen, die zou me wel helpen. Alleen, die jongen was een crimineel, een man met een dubbele persoonlijkheid, die zwaar aan de drugs zat. Ik sukkelde van de regen in de drop.

»Ik kwam mijn afspraken met het OCMW niet na en ik verloor mijn uitkering. Dat had veel te maken met mijn vriend, die me in zijn macht had. Hij wilde dat ik voor hem zorgde, van hem hoefde ik helemaal geen werk te zoeken. Hij manipuleerde me, hij mishandelde me psychologisch én fysiek. Op den duur dacht ik dat ik niets meer kon. Ik zat vast.

»Ik vroeg het OCMW om hulp: 'Haal me weg bij die man, stuur de politie.' Maar ze zeiden wat iedereen zei: 'Ga zélf weg.' Maar ik kon het niet, ik had de kracht niet. Zo ben ik bevallen van mijn dochter.

»Na de bevalling liet het OCMW me uit mijn studio zetten. Ik trok met kind en vriend naar een kraakpand in de groene rand van Antwerpen: een bungalow, naast het huis van zijn moeder. Mooi gelegen, midden in de natuur, maar de woning zelf was een ramp: geen sanitair, geen verwarming, geen water, geen elektriciteit. Gelukkig was het zomer.

»De politie wist waar ik zat. Ze hebben me vaak genoeg gewaarschuwd als ik weer eens bont en blauw in het ziekenhuis aankwam: 'Het zal nog eens fout aflopen.' Ze verwezen me, bij gebrek aan een crisiswoning, naar een sociaal hotel in de streek.

»In dat hotel voelde ik me niet op mijn plaats. Het was geen plek voor mij, met allerlei regeltjes en voorschriften. Er was ook geen begeleiding die naam waardig: de mensen die er werkten, keken op je neer. Ze kleineerden je. Ik had hun eerlijk verteld over mijn drugsproblemen in het verleden. Ze hebben dat gewoon in mijn OCMW-dossier opgenomen, alsof ik nog altijd gebruikte. Het gevolg was dat ze mijn dochter zijn komen weghalen, toen ik het hotel had verlaten om weer bij mijn vriend in te trekken: 'Dat kind woont niet in een veilige omgeving.' Ze hebben haar geplaatst in een centrum van Kind en Gezin.

»Ik was helemaal van de kaart. Op mijn vriend moest ik ook niet rekenen: ik kreeg nog altijd geregeld klappen. Het was niet het ideale moment voor mijn oudste zoon om bij mij te komen inwonen, maar er was geen alternatief. Bij zijn vader was hij altijd weggelopen, in de instelling had hij het opnieuw gedaan. Uiteindelijk zei de jeugdrechter: 'Oké, ga dan maar naar je moeder.'

»Ik heb het met mijn zoon één jaar volgehouden in de bungalow. Toen ben ik met geld van een vriend naar een appartement getrokken. Die vriend zei dat hij het alleen maar gaf om mij te helpen, maar al snel bleek dat hij meer wilde. Ook het plan om mijn dochter terug naar huis te halen, mislukte. En toen vernam ik ook nog eens dat mijn zoon op het slechte pad was geraakt, diefstal en drugs. Ik zag het niet meer zitten en ik deed wat ik in dergelijke gevallen altijd deed: ik knoopte weer een relatie aan met mijn vriend. Dat was zijn sterkte, hè. Als hij voelde dat ik zwak stond, praatte hij me naar de mond: 'Ik ga je helpen.' De ene belofte na de andere, maar uiteindelijk deed ik wat hij wilde.

»Op een dag stond dan de politie voor de deur: 'Uw vriend staat geseind voor allerlei misdrijven: slagen en verwondingen, rijden zonder rijbewijs, diefstal, enzovoort.' Ze moesten weten waar hij zich schuilhield. Ik had geen idee, zei ik. Maar later ben ik hem toch gaan aangeven. Het was genoeg geweest.»

'Ik probeer elke week 5 euro opzij te leggen om leuke dingen te doen met de kinderen. Het leven is duur: een keertje gaan zwemmen, kost je tegenwoordig 8 euro per persoon'JESSICA

Verslaafd en vermoord

Sahra «Op mijn 17de heb ik een jongen leren kennen. Net als ik had hij heel wat problemen: zijn mama was verslaafd, zijn papa vermoord, maar het klikte tussen ons. Toen ik weer eens uit een instelling was weggelopen, vond de politie me bij hem thuis. Ze waren het beu altijd achter me aan te komen. Ze stelden me voor de keuze: 'Je gaat bij je mama of bij je vriend wonen.' Mijn mama wilde me niet, dus de keuze was snel gemaakt: ik trok in bij mijn vriend – we zouden begeleid zelfstandig wonen.

»Het probleem was dat hij veel kameraden over de vloer kreeg, om wiet te roken en Playstation te spelen. Meestal was het maandgeld dat hij van het OCMW kreeg al na een paar dagen op. Toen ik zwanger werd van ons dochtertje kwam ons leven in een stroomversnelling terecht. We kregen een mooi 'overbruggingsappartement' van de stad, daarna een sociale woning. Ik had mijn eerste baan, als administratief bediende, maar ik hield er snel mee op toen het fout ging met mijn vriend. Hij was invalide, hij kon niet werken, maar hij deed niets anders dan godganse dagen Playstation spelen. Hij keek niet om naar ons dochtertje. En als wij daarover ruzie kregen, dreigde hij uit het raam te springen – zoals hij bij zijn ex had gedaan. Daar had hij trouwens zijn handicap aan overgehouden.

»Op een dag besloot ik weg te gaan. Ik trok mijn dochter haar jas aan, ik had de klink al vast, maar hij had ons gehoord en sloeg me een blauw oog. Ik ben zonder mijn dochter de straat op gevlucht. Twee keer ben ik teruggegaan om mijn dochter terug te krijgen, twee keer zonder resultaat. De politie zei: 'De jeugdrechter moet zich daarover uitspreken.' Via de persoon die ons begeleidde bij het zelfstandig wonen heb ik het nog geprobeerd, maar ook dat lukte niet. Ik dacht dat ik alles kwijt was.»

Jessica «In plaats van het leefloon voor een alleenstaande met kind kreeg ik plotseling het leefloon voor een alleenstaande, punt. Ik kon de huur niet meer betalen en ik ben uit mijn huis gezet. Ik was weer dakloos. Ik ben teruggekeerd naar de gekraakte bungalow, die intussen onbewoonbaar was verklaard. De politie heeft me er daar ook uitgezet. Het plaatselijke OCMW wilde me niet helpen omdat ik geen domicilie had. Zo gaat dat dus: je moet dakloos zijn op een welbepaald grondgebied of ze kunnen niets voor je doen. Je moet binnen de regeltjes passen, hè.

»Toen ben ik echt op straat beland. Ik sliep in de torentjes van Berchem-Station en in het park van Deurne. Met wat hulp ben ik uitgekomen bij de dispatch van het daklozencentrum op Linkeroever. Zij hebben me enkele weken later binnengeloodst bij Ohana, een opvangcentrum voor dakloze vrouwen in Boechout (van het Centrum Algemeen Welzijnswerk Antwerpen, red.). De weken daarvoor heb ik doorgebracht bij een man die ik op een bankje voor het station van Antwerpen had leren kennen. Een Joegoslaviër. Hij was op mijn gsm uit, denk ik. Hij wilde me bestelen, maar geleidelijk aan raakten we toch in gesprek, en bij het afscheid gaf hij zijn nummer. Ik dacht: 'Die bel ik nooit.' Maar het was koud, ik kon nergens heen, en enkele uren later heb ik zijn nummer ingetoetst: 'Wil je me opnemen?' Natuurlijk was dat een risico, wist ik veel hoe die gast in elkaar zat, maar ik was blij dat hij me met rust liet. Hij bleek zelfs een uitzonderlijk goede man.»

Sahra «Het OCMW heeft in de periode dat ik het zo zwaar had een studiotje voor me gevonden, in het hart van Antwerpen. Ik vernam dat de jeugdrechter mijn dochtertje in een instelling had geplaatst, en ik leerde iemand anders kennen, een man over wie ik niet te veel prijsgeef – hij zit nog altijd in veel te diepe *shit*. Ik bezocht hem geregeld in de gevangenis. Na zijn vrijlating ben ik zwanger geworden, van een jongen deze keer. We zouden hem samen opvoeden, maar dat plan is niet doorgegaan – er zijn allerlei dingen tussengekomen. Ik stond er dus weer alleen voor. Nog voor de bevalling kreeg ik bericht van de huisbaas: 'Proficiat met uw zoontje dat eraan komt, maar dit appartement is niet groot genoeg voor twee kinderen.' Met andere woorden: ik vloog op straat. En het OCMW deed niets.

»Ik was *fucked up*. Ik stond er alleen voor, ik had geen dak boven mijn hoofd en ik had een baby'tje van zes maanden. In mijn geest was er maar ruimte voor één bekommernis: mijn zoontje mocht niets tekortkomen. Bij Moeders Voor Moeders schraapte ik voedsel en kleren bij elkaar, en ik sprak vrienden en verre kennissen aan om te overnachten. Gelukkig wilde de bomma, de moeder

van zijn papa, voor hem zorgen als ik nergens onderdak vond. Ik kon hem moeilijk mee op straat nemen, hè.»

'Ik ben opener geworden, zelfverzekerder. De schaamte is weg. Schaamte heeft met geld te maken'SAHRA

Hier stopt het

Jessica «Ik was doodsbang voor het intakegesprek met Ohana, het opvangcentrum voor dakloze vrouwen. Mijn kinderen waren allemaal geplaagd, ik vertrouwde niets of niemand meer en ik was een wrak: ik woog nog 45 kilogram, 20 minder dan vandaag. Maar ik heb daar wel een mooie kans gekregen, ik werd niet veroordeeld. Integendeel, ik voelde voor het eerst begrip. In het centrum heb ik weer vertrouwen gekregen in mensen en sociale diensten, en vreemd genoeg ook in mezelf. Ik leerde weer afspraken maken en nakomen. Ik ben, in dat ene jaar dat ik in het opvangtehuis heb verbleven, weer tot mezelf gekomen.»

Sahra «Ik ben vertrokken bij Ohana, ik hield het daar niet uit. Ik was de enige Belgische mama, met de andere vrouwen had ik geen band – die hadden een andere cultuur. Plus, de begeleiders beheerden mijn rekeningen. Met 75 euro per week moest ik alles kopen: voedsel, drank, shampoo, pampers, ondergoed, noem maar op. Maar ik had een leefloon van 1.200 euro, ik wilde daar zélf over beschikken. Het resultaat was dat ik in anderhalve maand tijd meer bij de bomma heb gezeten dan in dat centrum. Toen hebben ze gezegd: 'Hier stopt het. Wij kunnen je niet helpen als je jezelf niet helpt. Kom maar terug als je er klaar voor bent.' Ik ben niet meer teruggegaan.»

Jessica «Met de hulp van Ohana heb ik een nieuwe sociale woning gekregen, een appartement met drie slaapkamers. Eén voor mezelf, één voor mijn tweede zoon, die weer bij me kwam inwonen en één voor mijn dochter in het weekend.

»Alleen, toen ik verhuisde, werd mijn oudste zoon dakloos. En ik mocht hem niet in huis nemen of ik pleegde fraude. De redenering was: 'Hij is 18, hij moet zichzelf maar redden.' Vreemd, hè. Een nieuwe partner mocht wel bij mij komen wonen maar mijn zoon niet, dan overtrad ik de regels. Ik laat in het midden of ik me strikt aan de regels heb gehouden (*lacht*).

»Maar goed, hij heeft zich gered. Intussen krijgt hij hulp van het OCMW. Hij is een overlever, net als zijn moeder. Maar ik had hem liever geleerd hoe je een stabiel leven leidt, daar is hij volgens mij nog niet aan toe. Ik weet dat hij soms wiet rookt. Maar ik kan zoveel met hem praten als ik wil, ik kan hem niet duidelijk maken dat hij daar moet afblijven. Gelukkig houdt hij het bij joints. Hij zegt zelf: 'Ik zal nooit harddrugs nemen, mama. Ik heb gezien wat het bij jou heeft gedaan.'

»Mijn tweede zoon, een jongen van veertien, gaat bijna niet meer naar school. Hij gaat een halve dag per week naar een aangepaste school voor kinderen met autisme, en hij krijgt vier uur per week thuisonderwijs. De bedoeling is dat hij later zijn diploma voor de centrale examencommissie behaalt.

»Mijn dochter zit in een instelling waar ze geobserveerd wordt. Ze gaan na of ze stabiel genoeg is om volgend schooljaar naar huis te komen. Ik hoop dat het kan. Het gaat heel goed tussen ons.

»Financieel blijft het behelpen, maar ik heb bij Ohana geleerd om met een klein budget rond te komen. Ik reken voor mezelf en mijn kinderen 90 euro per week voor eten en drinken. Dat is tellen, hè. Ik ga elke week naar Moeders Voor Moeders om een gratis voedselpakket. Daar zit alles in behalve fruit, frisdrank, vlees en vis. Die dingen koop ik apart. Ik ken de goedkope Marokkaanse winkeltjes voor fruit en groenten, ik ga naar halal-slagerijen, waar het vlees in grote hoeveelheden minder kost. En ik ben creatief in de keuken: de ene dag maak ik een gerecht met vlees, de andere dag meng ik sardientjes uit blik met rijst en maïs. Daar plet ik dan een eitje bij. De kinderen zijn gevoelig voor lekker eten.

»Voor wasproducten vergelijk ik de promoties: ik bestudeer folders, ik zoek op het internet. Ik bezoek ook de Euroshops op de Turnhoutsebaan, waar je wasmiddel vindt voor één euro.

»Het moeilijkst zijn kleren en schoenen. Van Moeders Voor Moeders krijgen kinderen tot 12 jaar één zak kleren per seizoen. Daar kom je al een heel eind mee. In tweedehands- of kringloopwinkels ga ik op zoek naar meer spullen, maar meestal zijn die veel te duur. Ik koop daar in de solden. En in De KiloMeet, een experimentele kringloopwinkel. Daar betaal je 2 euro voor 1 kilogram kleren. In grote bakken vol textiel zoek je zelf uit wat je nodig hebt. Ik trek daar een hele dag voor uit, 's avonds voel ik mijn schouders niet meer van het graaien in die bakken. Maar met een beetje geluk ga ik voor 4 euro wel naar huis met 2 kilo kleren, waar soms mooie spullen tussen zitten. Voor mijn oudste zoon heb ik eens een polo van Ralph Lauren gevonden.»

Opnieuw beginnen

Sahra «Ik was nog maar net weg uit Ohana of ik kreeg telefoon. Of ik wilde meewerken aan een televisieprogramma over daklozen? Mijn eerste reactie was: 'Nooit van mijn leven.' Ik had geen zin om mijn privéleven op straat te gooien. Maar de redactrice van het programma heeft verschillende keren met me gepraat, en ik heb me laten overhalen. Ik heb er geen spijt van: de begeleiders van het programma hebben me sterker gemaakt. Ze hebben me doen nadenken over de keuzes die ik maak, ze hebben me ook doen inzien dat ik wel open kan zijn tegenover anderen. Dat ik wel een normale mens ben. Dat ik me niet hoeft te schamen, al heb ik schulden en heb ik op mijn jonge leeftijd al twee kinderen voor wie ik moet zorgen.

»Je weet: ik heb 10.000 euro van het programma gekregen om weer op het juiste spoor te komen. Het eerste dat ik daarmee heb betaald, is een verblijf in Disneyland Parijs met mijn dochtertje. En

ook nog een stuk of wat tatoeages en uitstapjes. Dat droeg niet bij tot een structurele oplossing van mijn problemen – **Axel Daeseleire** was daar wat kregelig over – maar ik ben blij dat ik het gedaan heb, zeker die trip naar Parijs. Zo'n reisje had ik mijn dochter anders nooit kunnen geven. Onvergetelijke momenten, ook voor mij – ik heb vaak genoeg te horen gekregen dat ik 'een slechte mama' was.

»Ik heb ook geld uitgegeven aan een cursus paardrijden met een vriendin. Dat was meer iets voor mezelf, dat geef ik toe. De kick om op zo'n dier te zitten. Ook daar heb ik geen spijt van, al heeft Axel me met de neus op de feiten gedrukt: ik had 4.000 euro uitgegeven en ik was geen stap vooruit. Dat kon niet blijven duren.

»Ik heb me uiteindelijk laten helpen. Dankzij de televisieploeg heb ik een appartementje gevonden op het Antwerpse Zuid – ik heb 6 maanden vooraf betaald – en ik heb de administratie voor mijn nieuwe woning gedaan: de meterstanden van water en elektriciteit opgenomen en doorgegeven via de telefoon. Dat deed ik vroeger niet. Ik liet brieven ongeopend liggen of ik gooide ze weg. De telefoon nam ik niet op.

»Ik heb ook gesolliciteerd, al heb ik geen diploma. Sinds een paar weken werk ik in een dierenwinkel, en ik stel tot mijn verbazing vast dat ik op eigen initiatief klanten aanspreek: ik verwelkom hen en ik vraag of ze iets nodig hebben. Dat had ik 4 maanden geleden niet gedurfd. Ik ben opener geworden, zelfverzekerder. De schaamte is weg. Schaamte heeft met geld te maken. Je weet niet wat het is om met al je zorgvuldig bij elkaar gezochte rosse centjes iets in een nachtwinkel te betalen, en dan de uitbater te horen zeggen: 'Dat nemen wij niet aan.'»

Jessica «Ik zou nooit meewerken aan een programma als 'Project Axel'. Denk je nu echt dat je een dakloze helpt door hem 10.000 euro toe te stoppen? Je moet hem goede begeleiding geven. In contact brengen met mensen die in hem geloven.

»Ik zou graag een opleiding volgen tot ervaringsdeskundige in de sociale armoede. Dat zou me wel liggen: begrip tonen voor mensen, ze motiveren, hen het vertrouwen in zichzelf laten terugvinden. Hulp vragen is het moeilijkste wat er is. Maar goed, die opleiding kan ik niet volgen want ze duurt 4 jaar. Ik moet sneller weer aan het werk.

»Ik heb nu een leefloon van 1.150 euro en kinderbijslag. Als ik alle kosten voor huur, water, elektriciteit en internet aftrek, houd ik 500 euro over. Voor een gezin van drie is dat niet veel, maar ik probeer elke week 5 euro opzij te leggen om leuke dingen te doen met de kinderen. Het leven is duur: een keertje gaan zwemmen, kost je tegenwoordig 8 euro per persoon.

»Als ik ga werken, begin ik mijn schulden af te betalen. Mijn advocaat werkt aan een schuldbemiddelingsplan voor 6 jaar. In principe houdt het daarna op, en kan ik opnieuw beginnen.»

Sahra «Ik heb een nieuwe vriend. Hij heeft een kindje van één jaar en woont bij zijn broer. Voorlopig gaan wij nog niet samenwonen. Zelf hoop ik nog te groeien in wat ik doe. Weet je wat ik graag zou worden? Hondenfluisteraar, zoals die man op National Geographic, **Cesar Millan**. Die laat zien dat zelfs de meest onhandelbare hond weer een fijne metgezel wordt als je hem op de juiste manier aanpakt. Als het met de energie van het baasje goed zit, komt het ook goed met de hond: je moet zelf rustig zijn om rust te kunnen doorgeven. Ik ben nu meer op mijn gemak: ik heb mijn twee kinderen terug, ik werk, ik heb een eigen appartement. Ik denk dat ik het wel zou kunnen.»

Jessica «Ik heb veel ellende gezien, en het erge is: het grootste deel ervan was te vermijden. De drugs hebben me zwakker gemaakt, daardoor was ik vatbaar voor kerels met slechte bedoelingen. Narcisten en psychopaten kiezen er de zwaksten uit, hè. Maar ik geef het toe: ik had zelf voor drugs gekozen om het weekend door te komen en te feesten. Er was ook een diepere nood, dingen uit mijn jeugd, maar daar spreek ik niet over. In elk geval: ik heb het zelf naar de verdommenis geholpen, maar ik heb er ook zelf mee gekapt, van de ene dag op de andere. Ik heb mezelf verstoeld doen staan van mijn eigen kracht. Dat heb ik van mijn papa, denk ik. Mijn papa was een hypnotiseur. Die zei altijd: 'Er is geen grotere kracht dan de kracht in jezelf.' Hij had groot gelijk.»

*Jessica is een schuilnaam.